

Från skoltrött till yrkeskompetent

En fallstudie av YES-utbildningen - En yrkesutbildning för
inträde på arbetsmarknaden

Peter Johansson

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Från skoltrött till yrkeskompetent

En fallstudie av YES-utbildningen - En yrkesutbildning för
inträde på arbetsmarknaden

Peter Johansson

Pedagogiska institutionen
Stockholms universitet

Rapporten finns tillgänglig via Basta arbetskooperativ, 155 92 Nykvarn
(www.basta.se)

Förord

Under hösten 2006 och våren 2007 hade vi förmånen att ha Peter Johansson från Stockholms universitet som forskare för vårt delprojekt inom Equal II: Vägar till arbetsmarknaden. Peters delaktighet i YES-utbildningen som forskare utmanade oss i vår pedagogik – med Peters frågor var vi tvungna att sätta ord på det vi i handling så självklart gjort sedan starten av utbildningen 2003. Att nu tillsammans i lärargruppen få vända och vrida på begrepp och få möjligheten att synliggöra och sätta ord på de processer som ständigt pågår i verksamheten har under året utvecklat vår verksamhet ytterligare. Ett stort tack vill jag rikta till Peter för den möjligheten.

Sedan Peter lämnade oss i juni 2007 har utbildningen tagit väldiga kliv. Från att utbildningen under läsåret 06/07 hade cirka 30 elever inskrivna växte elevantalet under läsåret 07/08 till 100 elever. Det ökade elevantalet grundade sig i att utbildningen startade ett yrkes och valideringsprogram för människor från Mellan-östern. Framgångsfaktorn att 78 % av målgruppen i Yes gick i jobb efter avslutad utbildning, gjorde att utbildningen med samma förhållningssätt till eleverna ville skapa möjligheter för en helt ny målgrupp. Med stor spänning startade arbetet med dels validering, dels utbildning för främst människor från Irak med en yrkesbakgrund med sig inom byggnation, el och fordon. Med stor glädje kunde det efter ett halvt års arbete konstateras att framgången var ett faktum – även 80 % av denna grupp gick i mål med en anställning, vilket i sin tur har lett till att vi till hösten 2008 startade ytterligare tre nya yrkesinriktningar: Barn och fritidsprogram, Vård och omsorg samt Truck och logistik. Målet är att under 08/09 ta emot 180 elever. Utbildningen har också flyttat till nya lokaler i närheten av Basta.

Att skala upp utbildningen från 30 till 180 elever på drygt ett år utmanar organisationen. Nya lärare kommer att anställas och dansas i vår egenmaktspedagogik. Peters forskning kommer väl till pass i det arbetet. Med stor tillförsikt om framtiden.

Lena Lago, Basta, augusti 2008

Sommaren 2006 fick jag i uppdrag att följa den ettåriga yrkesutbildningen YES, som drivs av Basta arbetskooperativ och som är en del av Equal II-projektet *Vägar till arbetsmarknaden*. Den studie som jag har genomfört har möjliggjorts genom finansiering från Basta arbetskooperativ och Europeiska socialfonden (ESF) inom ramen för Equal II. Innehållet i rapporten har kommit till genom att ett antal människor öppenjärtigt har låtit mig ta del av deras vardag. Ett stort tack riktar jag till er! Jag vill även rikta ett stort tack till alla andra människor som har gjort denna rapport möjlig. Forskningsprojektet kommer även att redogöras i en kommande akademisk avhandling, vilken kommer att publiceras vid Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Peter Johansson, Stockholm, augusti 2008

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Ett ambivalent deltagande.....	3
Presentation av YES-utbildningen.....	6
Tillvägagångssätt	9
YES-utbildningen som pedagogisk miljö	11
Elevernas förväntningar.....	26
Vad utbildningen leder till.....	30
Slutsatser	37
Referenser.....	42

Sammanfattning

Denna rapport handlar om YES-utbildningen, en ettårig yrkesutbildning inom det ESF-finansierade projektet *Vägar till arbetsmarknaden*. YES-utbildningen drivs av Basta arbetskooperativ, en brukarorganisation för människor som tidigare varit i narkotikamissbruk. Utbildningen riktar sig till ungdomar och vuxna som står långt ifrån arbetsmarknaden och som är i behov av att kvalificera sig för att komma in på arbetsmarknaden. En central del av YES-utbildningens verksamhet är, utöver att ge förutsättningar för utvecklande av yrkeskunskaper, att stärka människors *självkänsla* och *egenmakt*. Utbildningen är ett medel för att möjliggöra det. Individens kommunikationsförmåga och språk tillskrivs en central betydelse för ökad *självkontroll* och därmed en utökad egenmakt. Dialogen blir därför viktigt som arbetssätt. På YES-utbildningen arbetar lärarna utifrån en *egenmaktsgrundad pedagogik*, där de strävar efter att skapa förutsättningar för eleverna att utveckla sin självkontroll och självkänsla. I en tidigare utvärdering av YES-utbildningen, samt genom egen statistik, framkommer att utbildningen i hög utsträckning möjliggör inträde på arbetsmarknaden. Vidare framkommer att eleverna upplever att de utvecklas som människor. Frågan är: Vad är det i utbildningen som möjliggör detta?

Rapporten bygger på en forskningsstudie som gjorts av YES-utbildningen och syftet med den var att undersöka vad som karakteriserar utbildningen som en pedagogisk miljö. Fokus ligger på lärarnas förhållningssätt och bemötande av eleverna samt hur eleverna tillskriver utbildningen betydelse. Data har samlats genom intervjuer med lärare och elever samt genom deltagande observationer. Utbildningen är upplagd så att eleverna under hälften av tiden är ute på praktik, så kallat *Arbetsplatsförlagt lärande* (APL). Den andra hälften av utbildningen består av teoretiska studier, där eleverna läser yrkesteorier samt entreprenörsämnen, där de sistnämnda avser delvis omgjorda gymnasiekurser (ex. Samhällskunskap och Makt och ledning). Dessa ämnen är valda för att de anses vara centrala för att utveckla elevernas möjligheter att aktivt delta i samhället. Detta syftar till att stödja elevernas *bildningsprocess*.

I resultatet framträder att eleverna uppfattar YES-utbildningen som något mycket positivt. Denna uppfattning framstår, utöver att de får en utbildning i linje med deras personliga målsättning, vara starkt kopplad till den sociala relationen med lärarna. YES-utbildningen karakteriseras av att de har en *holistisk utbildningssyn*, vilket innebär att man tar ett pedagogiskt ansvar som rör såväl den sociala relationen med eleverna som det kunskapsuppdrag man arbetar utefter. En viktig del i arbetet är med andra ord den sociala kontakten med eleverna. Lärarna är genuint intresserade av eleverna och arbetar aktivt med att finnas till hands, både när det gäller personliga och

utbildningsrelaterade frågor. För att detta ska vara möjligt är tillgängligheten till lärarna central och lärarna har sällan rast i någon egentlig bemärkelse. Dörren är alltid öppen och lärarna låser inte in sig mellan lektioner och under raster, utan man befinner sig större delen av tiden tillsammans med eleverna. Detta möjliggör kontinuerliga möten mellan lärarna och eleverna. Lärarna har utvecklat ett dynamiskt arbetssätt som grundar sig i vetskapen att det är omöjligt att utveckla fasta metoder för att bemöta eleverna. Eleverna har en så pass varierande bakgrund, vilket gör att det inte finns "standardlösningar". Det krävs istället att man ser till varje enskild elev och dennes behov och utifrån dem skapa en för eleven meningsfull studiegång.

För eleverna är det ett händelserikt år i utbildningen. Många berättelser handlar om förväntningar på att "*bli någon*" och att komma ut i arbete. Det framstår som viktigt för eleverna att de ämnen de läser har en tydlig koppling till den valda yrkesinriktningen. Under utbildningen förändras dock uppfattningen hos flera av eleverna och vad som tidigare uppfattades som ointressant uppfattas i efterhand som intressant. Detta tyder på att det är svårt att förutse ett "lärande" i och med att man inte vet vad som med tiden kommer att framträda med mening för den enskilde eleven. Utöver att eleverna upplever att de utvecklar yrkeskunskaper, leder utbildningen även till en förändrad självidentitet hos eleverna. Det handlar med andra ord inte bara om att man blir exempelvis snickare, utan man får en förändrad position till övriga samhället. Eleverna utvecklar tilltron till den egna förmågan att göra saker och ting och de får en ökad självkänsla, något som troligen har en stor betydelse för elevernas möjligheter till inträde på arbetsmarknaden och möjligheten att kunna behålla en anställning.

YES-utbildningen karaktäriseras av ett oerhört engagemang för de människor som går utbildningen. Ett stort engagemang framstår vara centralt för att skapa en lärmiljö som stimulerar elever till ett lustfyllt lärande. YES-utbildningen är en lärmiljö där eleverna utmanas att nå mål som de själva från början inte riktigt trodde på. En lärmiljö som skapar gynnsamma förutsättningar för elevernas lärande. Vad är det som ligger till grund för skapandet av en sådan lärmiljö? Lärarnas engagemang är troligen en nödvändig faktor, men inte en tillräcklig faktor för att nå framgång. Det krävs även professionalism för att hantera en sådan verksamhet på ett tillfredsställande sätt. En professionalism som jag utifrån resultaten i min studie vill hävda präglar verksamheten i YES-utbildningen och som i realiteten sätter eleverna i centrum där deras behov och önskningar synliggörs.

Ett ambivalent deltagande

Det ökande problemet med ungdomsarbetslöshet och vuxna människor som under längre tid hamnat utanför arbetsmarknaden uppmärksammas idag allt mer, både i Sverige och internationellt. Problemet är viktigt ur såväl ett ekonomiskt som ett socialt perspektiv. Stora grupper av långtidsarbetslösa kostar samhället mycket pengar, samtidigt som en långvarig frånvaro från arbetsmarknaden ökar risken för ett socialt utanförskap. Ett utanförskap som ökar risken för ohälsa samt inverkar negativt på sociala relationer såsom exempelvis familjelivet (Folkhälsoinstitutet 2002, Schuller et al 2004). Det finns med andra ord många skäl till att arbeta med att bekämpa långvarig arbetslöshet och socialt utanförskap. För att matcha de kvalifikationer som krävs på arbetsmarknaden framstår en ökad formell kompetens genom utbildning som allt viktigare, synnerligen för människor med en begränsad arbetslivserfarenhet. Utbildning är inte bara ett viktigt instrument för arbetsmarknadspolitiska åtgärder, utan även för att bidra till ett ökat deltagande i samhället (Paldanius 2006). Inom EU har det genomförts ett flertal satsningar på att motverka långvarig arbetslöshet och socialt utanförskap och (vuxen)utbildning betraktas som ett medel för att minska arbetslöshet och utanförskap i Europa. Ett exempel på en sådan satsning är Europeiska socialfondens Equal-program vilket syftar just till att bryta vad som inom EU benämns *social exklusion*.

Vid studier av långtidsarbetslösa (Hagström 1985) har det visat sig att de bäst hjälps genom att stärka individerna personligen, inte genom att direkt eller enbart utveckla exempelvis yrkeskunskaper. Det handlar på så sätt om att bygga upp individens förutsättningar för att verka på arbetsmarknaden och i samhället. Field (2006) lyfter fram att för att hantera den allt ”komplexare moderniteten” dagens kunskapssamhälle utgör, krävs det att individen utvecklar en mer anpassningsbar kompetens som gör det möjligt att hantera denna snabbt föränderliga vardag. Utbildning blir en viktig faktor för att hantera denna ökande komplexitet och för att mobilisera människor.

Det individuella programmet är idag ett av gymnasieskolans största program. Målgruppen är de ungdomar som av olika anledning inte fullföljt grundskolan och därmed saknar behörighet till gymnasieskolans nationella program. En viktig fråga är hur man hanterar dessa elever och skapar förutsättningar för dem att fullfölja gymnasieskolan. En utsatt grupp är även vuxna som på grund av frånvaro från arbetsmarknaden har en begränsad arbetslivserfarenhet och som därmed saknar de kvalifikationer som är efterfrågade på arbetsmarknaden. Vuxenutbildningen framstår som en viktig del av samhället för att fånga upp de människor som av olika anledning inte fullföljt gymnasie- eller grundskolan samt för dem som hamnat utanför arbetsmarknaden av olika skäl och inte bedöms ha tillräckliga kvalifikationer

för att få tillträde till arbetsmarknaden. Dagens vuxenutbildning brottas med att majoriteten av eleverna som deltar gör det för att de mer eller mindre känner sig tvingade för att kunna få eller behålla ett arbete, inte på grund av en inre drivkraft eller intresse. Detta medför i sin tur att många elever i vuxenutbildningen är mycket ambivalenta till sitt deltagande (Illeris 2003).

Denna rapport bygger på en forskningsstudie av yrkesutbildningen YES-utbildningen¹, som har varit en del av Equal II-projektet *Vägar till arbetsmarknaden*. Utbildningen är ettårig på gymnasial nivå och riktar sig till ungdomar och vuxna som bedöms stå långt ifrån arbetsmarknaden. Det handlar om ungdomar och vuxna som inte avslutat grundskolan och/eller gymnasieskolan och i och med det har lägst meritvärde. Vidare handlar det om unga vuxna och vuxna som har en bristfällig förankring på arbetsmarknaden och som bedöms vara i riskzonen för ett socialt utanförskap.

Det som gör YES-utbildningen till ett intressant studieobjekt är att de har skapat goda förutsättningar för eleverna som går utbildningen att komma in på arbetsmarknaden. I en tidigare utvärdering av utbildningen (Heule & Lago 2005) framträder en bild av utbildningen som väl fungerande och lyckad. För det första i den bemärkelsen att en stor del av tidigare elever efter avslutad utbildning har fått arbete. Med tanke på att de första årskullarna (utbildningen startade 2003) elever bestod av människor som varit i ett långvarigt drogmissbruk, så var resultatet över förväntan. Deltagarstatistik från 2003-2007 visar att ca 75 % av dem som påbörjat utbildningen även slutförde den. Av de 25 % som hoppade av, gick 7 % till annan sysselsättning, dvs. s.k. positiva avhopp. Bland dem som fullföljde utbildningen gick 78 % ut i arbete, vilket får betraktas som en väldigt hög siffra. För det andra är ett tecken på framgång att såväl elever som lärare vittnar om att många elever utvecklas som personer under utbildningen.

Syftet med rapporten

Vad är det i YES-utbildningen som ger dessa positiva effekter för eleverna? Hur kan vi förstå det ur ett pedagogiskt perspektiv? Syftet med rapporten är att redogöra för vad som karaktäriserar YES-utbildningen som en pedagogisk miljö. Fokus riktas främst på lärarnas förhållningssätt till och arbete med eleverna, samt vilka möjligheter eleverna ges till delaktighet i utbildningen. Vidare är syftet med rapporten att lyfta fram vilka förväntningar eleverna hade inför utbildningen samt hur de i slutet av den tillskriver den betydelse.

---

¹ YES står för Yrkes- och Entreprenörsskolan.

Rapportens förståelseperspektiv

Att betrakta något som en pedagogisk miljö innebär att fokus riktas mot vissa aspekter av en verksamhet (en kollektiv aktivitet riktad mot något, exempelvis en utbildning). En verksamhet kan betraktas från många olika perspektiv, till exempel ur ett ekonomiskt eller ett genusperspektiv. Att anlägga ett pedagogiskt perspektiv innebär att sådant som rör lärande- och påverkansprocesser ställs i fokus, samt villkoren för sådana processer med utgångspunkt från den lärande människan och hennes livsvillkor (Qvarsell 2000, s. 130). Med pedagogisk avses i denna studie inte nödvändigtvis det praktiskt pedagogiska (eller snarare kanske didaktiska) arbetet, till exempel lärarens arbete i klassrummet, även om sådana aktiviteter delvis är av intresse. Att analysera och förstå en verksamhet som en pedagogisk miljö är därmed inget som är avgränsat till att ske i undervisningssammanhang. En pedagogisk miljö är att betrakta som ett socialt skapat "lärrum" där människor i relation med andra handlar och lär. En del av detta "lärrum" utgörs av de *socialt konstruerade normer och värderingar* (Social suggestions) som kan sägas utgöra handlingsnormer i ett visst sammanhang. Dessa normer och värderingar styr dock inte vårt handlande, utan fungerar som *handlingserbjudanden* (Billett 2006). En annan del är de omgivande delarna, med vilket avses den typ av verksamhet det gäller. I utbildningssammanhang innebär det att förhålla sig till Skolverkets kursplaner, och i fallet YES-utbildningen blir Basta arbetskooperativ ytterligare en del de måste förhålla sig till. En tredje del är individen själv, och dennes personliga historia och identitet (Bron & Wilhelmson 2005). Individen betraktas utifrån detta perspektiv som en aktör med en egen handlingsrepertoar, och därmed en beredskap och en förmåga att handla i världen. Den pedagogiska miljön skapas i verksamheten, dvs. i mötet mellan människor och de i sammanhanget rådande handlingsnormerna och reglerna.

Rapportens upplägg

I det kommande avsnittet sker en kort presentation av YES-utbildningen där Bastas roll i YES-utbildningen lyfts fram. Därefter redogörs i avsnittet *Tillvägagångssätt* för hur data har samlats in till studien. I avsnittet *YES-utbildningen som pedagogisk miljö* redogörs för utbildningen och dess upplägg som lärarnas förhållningssätt till eleverna. Därefter följer två avsnitt som belyses utifrån elevernas perspektiv *Elevernas förväntningar* samt *Vad utbildningen leder till*. I det avslutande avsnittet lyfts ett antal slutsatser fram.

Presentation av YES-utbildningen

”Målet är att de genom utbildning ska få en positiv självbild och bli stärkta i sin yrkesroll”

YES-utbildningen är en ettårig² yrkesutbildning³ som riktar sig till de grupper i samhället som står längst ifrån arbetsmarknaden. Utbildningen har tre huvudmålgrupper a) *unga drop-outs från gymnasieskolans yrkesförberedande linjer*, b) *unga vuxna utan förankring på arbetsmarknaden med dålig eller ofullbordad skolgång*, samt c) *vuxna med långvarigt utanförskap* (Från projektets ansökan till ESF). YES-utbildningen startade i januari 2003 och har sedan dess utvecklats på flera sätt. Främst genom att man har vuxit i antal elever, men även att målgruppen har förändrats med tiden. Från början vände sig YES-utbildningen enbart till boende på Basta, till att man idag även är öppen för ungdomar och vuxna utanför Basta. Det pågår ett ständigt utvecklingsarbete vid YES-utbildningen, där man undersöker möjligheterna att vända sig till nya målgrupper, men även för att kontinuerligt utveckla den pedagogiska verksamheten. Antalet anställda vid YES-utbildningen har under det år studien genomfördes förändrats något. Våren 2007 var det fyra heltidsanställda, en halvtidsanställd yrkeslärare samt ytterligare två halvtidsanställda för administration och yrkesvägledning. Utbildningen har intag av nya elever på både våren och hösten och man har som målsättning att ta in mellan 20-25 elever per termin. YES-utbildningen, som drivs av Basta arbetskooperativ är geografiskt beläget vid Basta arbetskooperativ i Nykvarn. Under en period hade utbildningen även verksamhet i centrala Södertälje, men under 2007 beslutade man sig för att koncentrera all verksamhet till Nykvarn.

YES-utbildningen är såväl en komvuxutbildning som en gymnasial utbildning. Utbildningens ungdomar tillhör lokala gymnasieskolor som man har ett samarbete med. Till utbildningen kommer många människor som tidigare i livet har haft negativa erfarenheter av utbildning och som i stort enbart har fullgången grundskola (om ens det) med sig i bagaget. Många har även en låg självkänsla och låg tilltro till sina möjligheter att klara av formell utbildning och ser sig själva som ”skoltrötta”. Utöver att sakna formell utbildning, saknar delar av målgruppen många gånger en känsla av tillhörighet och förankring i samhället, vilket kan betraktas som ett socialt utanförskap. I den andra respektive tredje målgruppen finns människor med tidigare erfarenheter av kriminalitet och/eller drogmissbruk, vilket gör att delar av elevgruppen har personliga problem som försvårar förutsättningarna

---

² I och med att YES-utbildningen endast är ettårig leder den inte till ett fullständigt gymnasialt slutbetyg, utan eleverna får ett samlat betygsdokument över de kurser som de slutfört.

³ Utbildningen erbjuder ett relativt brett urval av yrken att utbilda sig till. För att i så hög utsträckning som möjligt öka chanserna för arbete efter studierna, har man försäkrat sig om att det finns en efterfrågan hos den lokala arbetsmarknaden för samtliga yrkesinriktningar som utbildningen erbjuder.

för att ”ta en plats i samhället”. Målgruppen är inte homogen och alla som går utbildningen har därmed inte en sådan typ av bakgrund, utan det kan även röra sig om människor som av olika anledning inte har fullföljt grund- eller gymnasieskolan och därmed står långt ifrån arbetsmarknaden. Vägen till utbildningen ser olika ut beroende på ens bakgrund. När det gäller ungdomar som hoppat av gymnasieskolan köps platsen på utbildningen av den berörda personens gymnasieskola. När det gäller (unga) vuxna är vägarna till utbildningen fler. Några kommer via arbetsmarknadscentrum från närliggande kommun, andra kommer från Basta arbetskooperativ samt ytterligare andra har själva hittat utbildningen och sökt sig dit. Detta innebär att man har en heterogen målgrupp att förhålla sig till.

Basta och dess roll i YES-utbildningen

YES-utbildningen drivs inom ramen för det sociala företaget *Basta arbetskooperativ* och bygger på den ideologi som präglar Basta. Utbildningen finansieras till hälften av pengar från Europeiska socialfonden. Basta är en s.k. brukarorganisation som startade 1994 och bedriver rehabilitering av före detta narkotikamissbrukare. Som redskap för individens rehabilitering från missbruk finns gemenskapen från kollektivet samt det arbete som bedrivs inom det företagande som sker på Basta. Detta innebär att ingen så kallad behandling eller vård given av terapeuter eller annan utbildad vårdpersonal erbjuds under den ettåriga lärlingstiden (Heule & Lago 2005, s. 4).

Verksamheten bygger på sex grundstenar⁴, där *arbetets roll* är en av dem. På Basta ses arbetet som ett verktyg för att utveckla individens egenmakt, något som har en central roll i rehabiliteringen. Arbetet på Basta är inte i första hand ett sätt att skaffa sig yrkeskunskaper, utan är främst ett sätt att lära sig kommunicera och att vara och umgås med andra människor på ett normalt sätt (Carlberg 2005). Arbetet på Basta blir på så sätt ett medel för att skapa förutsättningar för den enskilde individen att utveckla sin förmåga att kommunicera vilket leder till en ökad självkontroll. En viktig åtgärd för att säkerställa att Bastas ideologi även präglar YES-utbildningen är att det finns en tydlig representation av brukare (bastianer) bland lärarna i utbildningen. Detta grundar sig i idén om *exemplets makt*, dvs. att människor som själva har varit utsatta och som sedan lyckats ta sig ur exempelvis ett långvarigt narkotikamissbruk blir goda exempel för människor som kommer till utbildningen. Genom att bli medvetna om att det går att bryta ett utanförskap kan det skapa en motivation, för lärlingar på Basta eller för eleverna i YES-utbildningen, till att arbeta med sig själv och sin egen förändring.

Egenmakt på Basta och i YES-utbildningen

Bastas och YES-utbildningens verksamhet är inspirerad av Paulo Freires (1970) frigörande pedagogik, något som man talar om som ett *Basta-tänk*. *Empowerment*, eller *egenmakt* som det översätts till på svenska, är ett centralt begrepp inom verksamheten. Bastas grundare Alec Carlberg (2005,

---

⁴ De sex grundstenarna är 1) arbetets roll 2) exemplets makt 3) ekologiskt tänkande 4) kvalitetsmedvetande 5) solidaritet och 6) oberoendets stolthet

s. 25) framhåller att egenmakt för den enskilda människan handlar om att lämna, eller minska en uppfattning av sig själv som utsatt eller hjälplös. Egenmakt ur Bastas perspektiv är med andra ord relaterat till individens uppfattning om sina möjligheter att handla och agera i världen och på så sätt nära relaterat till individens självkänsla. Carlberg (a.a.) skriver att ”Egenmakt förutsätter personliga val och ställningstaganden om hur man vill leva sitt liv. Det leder i sin tur till att människor måste tilltros förmåga att göra egna val och ta beslut”. Grunden för att organisera en verksamhet som främjar egenmaktsprocesser bygger med andra ord på en stark tilltro till människan och dess möjlighet att ta makten över sitt eget liv. Det gäller att individen ges handlingsutrymme att grunda sina val utifrån den egna viljan. Detta innebär att man som organisation måste släppa på kontrollen och vara öppen för nytt. Carlberg framhåller att regler och gamla vanor inom organisationen måste ifrågasättas, även av den som bara varit en kort tid i organisationen. För att en egenmaktsprocess ska kunna komma tillstånd är dock en nödvändig förutsättning att den enskilda människan är beredd att förändra sitt liv. Carlberg (a.a., s. 12) skriver att:

Egenmaktens yttersta väsen handlar om egna beslut och tankar om en önskvärd förändring. Egenmakten har en personlig och individuell karaktär, men det utesluter inte att utomstående kan spela en avgörande roll för att få den enskilde att ta steg som påbörjar en egenmaktsprocess.

Till skillnad från annan vuxenutbildning springer YES-utbildningen ur behovet att skapa en formell utbildning för boende på Basta. Detta har troligen betydelse för hur man ser på detta med utbildning och vad man förväntar sig att den ska resultera i. I sin projektansökan för *Vägar till arbetsmarknaden* till Europeiska socialfonden skrev man följande:

YES bygger på en grundfilosofi där utbildningen ska ses som ett medel för utsatta människor att åter ta makten över sig själva. Målet är att de genom utbildning ska få en positiv självbild och bli stärkta i sin yrkesroll. Vikten av att erövra ett språk och på så vis förmågan att kommunicera med andra, har en central betydelse.

Detta relaterar till det som nämndes ovan om arbetet som ett medel för att stärka individens självkänsla. I YES-utbildningens fall blir utbildningen medlet för att stärka elevernas självkänsla. Lena Lago, utbildningsledare och den som har byggt upp utbildningen, framhåller att man i YES-utbildningen arbetar utifrån en egenmaktsgrundad pedagogik och språket tillskrivs en central betydelse. Det är genom språket individen uppnår självkontroll och utvecklar sin egenmakt. Dialogen blir ett viktigt verktyg för att för att skapa det *goda samtalet*, vilket blir ett medel för att utveckla elevernas förmåga att kommunicera med andra människor (Heule & Lago 2005), något som ska genomsyra hela utbildningen.

Tillvägagångssätt

Rapporten bygger på en forskningsstudie som gjordes av YES-utbildningen under perioden augusti 2006 – juni 2007. Forskningsstudien genomfördes med en interaktiv forskningsansats, som syftade till att bidra till praktikutveckling såväl som till ny vetenskaplig kunskap. I min roll som forskare fungerade jag som ”*kritisk reflektör*” (Ohlsson 2002), vilket innebar att jag utifrån mina observationer av verksamheten och intervjuer med lärare och elever återkopplade mina reflektioner till verksamheten. På så sätt var jag medskapare till samtal som sedan kunnat ligga till grund för praktikutveckling. Professionell kunskap, såsom lärares kunskaper, är många gånger så att säga ”förkroppsligad” hos den professionelle praktikern och det är därför svårt att förmedla vidare till andra vad och hur man gör för att hantera sitt arbete. En viktig del av den praktikutveckling som denna studie försökt bidra med har varit att synliggöra lärarnas dagliga arbete. Detta har skapat förutsättningar för reflekterande samtal mellan lärarna där den dagliga verksamheten kan betraktas utifrån delvis nya perspektiv. Genom dessa samtal uppstår möjligheter att lära av varandra och på så sätt skapa en mer gemensam förståelse för den dagliga verksamheten.

Datainsamlingen

För att studera den pedagogiska miljön har av en etnografisk forskningsansats använts. Detta innebär ett försök att lära känna verksamheten genom upprepade närvaro och därigenom ta del av den vardagliga praktiken. Data har samlats in via fältstudier där deltagande observationer samt intervjuer med elever och lärare har genomförts. När datainsamlingen påbörjades i augusti 2006 var det 16 elever som påbörjade utbildningen. Med tiden minskade antalet elever på grund av avhopp och andra anledningar och i slutet av utbildningen juni 2007 var det nio elever kvar.

Utbildningens ”arbetsdagar”, under de veckor som deltagarna har teoretiska studier, sträcker sig mellan 9 på morgonen till och med 15.30, alla fem vardagar i veckan. Under de perioder jag har genomfört min datainsamling har jag varit med under delar av eller hela dagarna. Sammanlagt under höstterminen 2006 var jag på plats under 24 dagar, samt att jag var på plats 16 dagar under vårterminen 2007. Nedan beskrivs mer ingående hur datainsamlingen har skett.

Samtal med lärare och elever

Jag har löpande under mina fältstudier haft samtal med lärare och andra ansvariga för utbildningen. Samtalen med lärarna har främst skett med utbildningsledaren Lena Lago som är den som startade utbildningen, Namu Nambiar boende på Basta och utbildad socialpedagog samt Eva Jonzon fil.

dr. i folkhälsovetenskap, vilka alla tre har ansvarat för undervisningen i entreprenörsämnena. Samtal har även skett med övriga lärare och anställda inom utbildningen. Samtalen har rört utbildningen, deras tankar med den samt deras egen roll. Flertalet av mina samtal med lärarna har varit utifrån de observationer jag har genomfört, medan andra har haft större fokus på den enskilde läraren. Jag har även samtalat med representanter för Basta för att ta del av bakgrunden till utbildningen samt deras tankar med den utifrån Bastas perspektiv. Dessa samtal har varit värdefulla för att få en bild av det sammanhang utbildningen är en del av. Jag har även löpande haft samtal med eleverna. Det har varit spontana samtal under fikaraster samt planerade samtal där vi har suttit ned i ett avskilt rum och pratat ostört. Dessa samtal skiljer sig från de intervjuer som jag har genomfört med ett urval av eleverna, vilket redovisas närmare nedan. Syftet med dessa spontana samtal har varit att prata om mer specifika händelser som rör utbildningen och kring frågor som har väckts under mina observationer.

Elevernas berättelser – en biografisk ansats

Utöver fältstudierna har jag även använt mig av en biografisk forskningsansats (Alheit 1995, Bron 1995). Biografiska intervjuer gör det möjligt att följa människors liv över tid och ger kunskap om hur de potentiellt förändras. I den biografiska ansatsen är det informanternas berättelser som utgör datamaterialet. Jag har genomfört upprepade intervjuer under utbildningen med sex av eleverna i den årskull som jag har valt att följa, där deras berättelser om sina liv i relation till bland annat utbildning stått i fokus. Detta har gett mig kunskap om deras erfarenheter, eller rättare sagt hur de tolkar och ger dem innebörd. Den biografiska intervjun ger även en bild av samhällets förväntningar och krav, dvs. den säger något om den diskurs som individen lever i (Bron & West 2000, West 2001). I slutet av utbildningen genomförde jag biografiska intervjuer med ytterligare två elever. Intervjuerna berörde deras uppfattning om året i utbildningen samt deras syn på framtiden och vilken betydelse utbildningen haft för dem.

Samtliga elevers namn som används i rapporten är fingerade för att skydda deras identitet. Av de elever som blir synliga i rapporten var två boende på Basta, medan övriga var externt rekryterade till utbildningen.

YES-utbildningen som pedagogisk miljö

”... alltså att dom finns, finns hjälper dig, dom lyssnar och har tid. Dom släpper inte förrän du har förstått”.

I följande avsnitt redogörs för vad som karakteriserar YES-utbildningen som en pedagogisk miljö. Presentationen grundar sig i den empiriska undersökning som har genomförts.

Utbildningens upplägg och några bilder av det

YES-utbildningen är uppdelad i 50 % yrkespraktik och 50 % ämnesstudier, vilka i sin tur är uppdelade i yrkesteorier samt i vad de kallar för *entreprenörsämnen*. Praktiken sker på autentiska arbetsplatser och eleverna får x antal lärlingstimmar inom det valda yrket. Entreprenörsämnena är alla i grunden gymnasieämnen som är godkända av skolverket, men som delvis har anpassats till utbildningens pedagogiska arbetssätt. Valet av gymnasiekurser till entreprenörsämnena är gjort utifrån vad man har bedömt som viktigt för att eleverna ska vara rustade med för att gå ut på arbetsmarknaden. Kurserna syftar till att bidra till elevernas allmänbildning och medvetandegöra samhällets villkor, men även att introducera eleverna i småföretagares villkor. Entreprenörsämnena som eleverna läst under året jag studerat var: *Datakunskap, Samhällskunskap, Makt och ledning, Attityder, Projekt och företagande* samt en s.k. *Orienteringskurs*. Tillskillnad från andra gymnasiala yrkesutbildningar läser eleverna vid YES-utbildningen inte matematik, svenska eller engelska, utan dessa ämnen är efter behov integrerade i den övriga undervisningen. Entreprenörsämnena läses i block om vardera ca. två-tre veckor.

Yrkesteorin i sin tur styrs av vilken yrkesinriktning eleverna valt och det finns ett antal olika yrkeslärare som håller i dessa. Sett till upplägget mellan dessa block är det en kvalitativ skillnad. Detta har enligt Lena Lago delvis en historisk förklaring som kan spåras tillbaka när utbildningen startade, och är en uppdelning som har följt med sedan dess. Hon berättar även att det finns en pedagogisk intention med skillnaden mellan yrkesämnena och entreprenörsämnena. Hon tänker att entreprenörsämnena genomförs kollektivt och där alla arbetar samlat och läser samma saker, medan i yrkesteorin har man ett upplägg som går ut på att eleverna arbetar självständigt och i sin egen takt. Yrkesteorin tillsammans med praktikperioderna är den del av utbildningen som ska ligga till grund för elevernas yrkessocialisation, dvs. utveckling av yrkeskompetens och en yrkesidentitet.

En aspekt av utbildningen som framträder vara viktig för eleverna och som kan ses som en del av en ”dold läroplan” är de andra eleverna. I intervjuerna med eleverna framkommer betydelsen av att hitta såväl ett socialt som ett kunskapsmässigt stöd bland de andra eleverna, något som kan ses som en

viktig faktor för att utbildningen ska ge så mycket som möjligt. Kontakten mellan eleverna är något man har försökt att främja från lärarnas sida och de tillskriver mötet mellan elever som en viktig del av utbildningen. Vid YES-utbildningen har man aktivt strävat efter att skapa förutsättningar för att eleverna ska hjälpa varandra och ha nytta av varandras erfarenheter och olikheter. Ett sätt att organisera för det är att utbildningen blandar människor med olika bakgrund, till exempel ungdomar och vuxna, bastianer och icke bastianer. Genom att blanda människor från olika samhällsgrupper skapar det utrymme att utmana elevernas tidigare föreställningar om andra människor, och eventuellt visa att de inte stämmer. En intention med det är således att bryta eventuella fördomar. En av eleverna berättar att hon tycker att det är bra att det kommer folk utifrån till utbildningen så att det inte bara blir bastianer. Det blir på så sätt inte bara viktigt att ungdomar och vuxna får komma till Basta och där få möta sina eventuella fördomar, utan det kan även verka i andra riktningen. En blandning av elever ger på så sätt möjlighet till möten som annars sällan skulle ske.

Medlärarskap i entreprenörsämnena

Ett utvecklat arbetssätt som karaktäriserar YES-utbildningen (företrädesvis i entreprenörsämnena) är att man i hög utsträckning arbetar med s.k. *medlärarskap*, vilket innebär att man är två eller flera lärare med vid undervisningstillfällena. Tanken med att vara mer än en under lektionerna är att kunna bidra med reflektioner utifrån flera lärarperspektiv och på så sätt skapa bättre förutsättningar för en dynamisk undervisning. Medlärarskapet fyller även funktionen att en av lärarna har kunnat föra anteckningar kring det som tas upp under lektionen. Detta material görs sedan tillgängligt för eleverna och kan användas som instuderingsmaterial inför prov. Vidare fyller medlärarskapet funktionen som ett synliggörande av varandras handlingar och kan ligga till grund för en självreflektion hos lärarna, där de hjälper varandra att se brister och förtjänster. Utifrån ett lärarperspektiv framhålls elevernas delaktighet i lektionerna och dess innehåll som viktig och lärarna arbetar aktivt för att ta in eleverna i undervisningen, något som kan ses som en deltagarorienterad undervisning. Det handlar om att både associera till elevernas tidigare kunskaper och därmed göra eleverna mer kompetenta och använda deras kunskaper som en del i undervisningen. Alla undervisningssalar är möblerade så att alla sitter runt samma bord, vilket ska stimulera till samtal. Likaså försöker man bryta traditionella placeringar med läraren vid en kateder längst fram i klassrummet. Medlärare/assistenter sitter med runt bordet tillsammans med eleverna, något som främst är förekommande vid undervisningen i entreprenörsämnena.

Sett till elevernas uppfattning är möjligheterna till att aktivt delta i undervisningen stora. En av eleverna berättar att vid varje lektion får man en fråga åtminstone minst en gång. Dock är det viktigt att skilja på att ställa frågor och att bjuda in till samtal. Det förstnämnda kan innebära en förväntan att rätt svar ska levereras. Medan i det andra fallet kan det vara en uppmaning till deltagaren att bidra med sitt perspektiv till ämnet som diskuteras. I och med att man i utbildningen är relativt få elever finns det utrymme för lärarna att exempelvis fråga runt i gruppen vad var och en

tycker. Tiden för varje elev ökar och möjligheten till utrymme ökar därmed. En av eleverna berättar att hon upplever att lärarna varit viktiga för henne. Det är de som ”*lär oss saker och ting*” och gör eleverna delaktiga i undervisningen. Det handlar inte om att leverera ”rätt” svar, utan eleverna blir en del av kunskapsinnehållet. Eleven upplever att de ses som en resurs som kan bidra till innehållet av lärarna, och på så sätt blir en viktig del av undervisningen. Detta är en ambition som finns hos lärarna att eleverna ska känna sig behövda, och att de (lärarna) är glada att just de (eleverna) är där och kan bidra med sina unika erfarenheter.

Eleverna bestämmer takten

I entreprenörskurserna är det lärarna som styr huvuddragen av innehållet, medan det i yrkesteorin är eleverna själva som i stor utsträckning bestämmer vad de ska arbeta med vid varje enskilt lektionstillfälle. Upplägget på yrkeslektionerna bygger till allra största del på självstudier, något som dock till viss del skiljer sig åt mellan olika yrkesinriktningar. Flera av eleverna berättar att de har arbetat tillsammans och hjälpt varandra att plugga. Detta organiseras främst av eleverna själva, men med uppmuntran från lärarna att ta hjälp av varandra. Uppfattningen om detta upplägg skiljer sig mellan eleverna. En del elever tycker att det är bra att de får arbeta på i egen takt, medan en elev efterlyser mer samarbete, så som man arbetar i entreprenörämnen, där arbetar de mer tillsammans med hela gruppen.

I föreliggande studie har jag företrädesvis följt yrkeslektionerna inom plattsättning och träarbete. Undervisningen i dessa ämnen sker under vissa lektionspass med hjälp av gemensamma genomgångar av ex. byggmatte. Läraren går igenom något som anses vara relevant för alla, oavsett inriktning och hur långt man har kommit i sina studier. Dessa genomgångar är relativt korta, dock beroende på vilken yrkesinriktning eleverna valt. I övrigt arbetar eleverna på i egen takt. Detta gör att eleverna inte är i fas med varandra, vilket möjligen gör det naturligt att man endast har ett fåtal gemensamma genomgångar. Lärare-elevinteraktionen under yrkeslektionerna handlar till största delen om fråga-svar, där eleverna har frågor och funderingar kring de instuderingsfrågor som de arbetar med i sina häften, och läraren går runt och hjälper till med svaren. Eleverna lär sig svara på instuderingsfrågor, och kan man dem så klarar man proven. Möjligen kan det betraktas som ett traditionellt upplägg av yrkesteoriundervisning, där eleverna arbetar på i egen takt i en arbetsbok och läraren finns till hands för att svara på uppkomna frågor.

Bildningens företräde...

Utifrån ett YES-perspektiv framhålls entreprenörämnen som centrala och nödvändiga för att bidra till elevernas (allmän)bildning, något som blir viktigt i mötet med arbetsmarknaden. Detta märks såväl i samtal med lärarna som i deras organiserande av utbildningen. Det läggs ned mycket engagemang på entreprenörämnen och det är dessa ämnen som har företräde i tid. Det är inte något man prioriterar bort för att eleverna ska få läsa lite mer yrkesteori, utan det är snarare tvärtom. Provet i exempelvis samhällskunskap kan förläggas till en yrkeslektion. Detta kan tolkas som en

högre prioritering av dessa ämnen utifrån ett lärarperspektiv. Något som även bekräftas vid ett av våra reflektionssamtal, där yrketeori mer ses som något som bara ska läsas in, praktiken är där eleverna verkligen lär sig yrket. När det gäller entreprenörsämnena framstår det som att lärarna har en större vision om deras nödvändighet och det ses som att det är en del av en "bildningsprocess". Bildning beskrivs av Lena Lago som att det är en process, något som inte är möjligt att mäta direkt efter avslutad kurs. Hon skiljer mellan det mer konkreta yrkeslärandet, där eleverna arbetar med yrketeori och är på praktik, från bildning som är en annan process och avser delvis ett annat innehåll. Detta förverkligas genom att lärarna strävar efter att det är elevernas "tänk" man är intresserad av, inte om de vet vad saker och ting heter. Flera av lärarna berättar att under andra terminen börjar de se att de händer något, eleverna börjar kunna sätta händelser och kunskaper i ett sammanhang och de kan relatera det till andra sammanhang. Lärarna är medvetna om behovet av stöd hos eleverna och arbetar därför aktivt med att stödja eleverna i deras lärandeprocess.

Yrkespraktiken

En central del av utbildningen är de praktikperioder som eleverna är ute på hälften av utbildningstiden. Samtliga lärare framhåller att praktiken är där eleverna lär sig sitt yrke. Vid utbildningslokalerna har man inga övningsverkstäder, vilket innebär att det är endast på praktiken som eleverna kan praktiskt utöva det de utbildar sig till. Detta beskrivs som ett *arbetsplatsförlagt lärande*, APL (se även Höghi 2007). Lärarna framhåller betydelsen av att få möta den praktik man sedan ska vara yrkesverksam i. En viktig funktion som praktiken fyller, utöver att praktisera sitt yrke, är att medvetandegöra eleverna om de "regler" som gäller på arbetsmarknaden och på så sätt synliggöra arbetsmarknadens "koder". Exempelvis att det inte är ok att komma för sent. Lärarna arbetar för att finna praktikplatser som man tror är lämpliga för eleverna. En viktig del i det arbetet har varit att etablera en god kontakt med arbetsgivare samt med de personer som är praktikhandledare. Detta har medfört att man genom samtal med praktikhandledarna under åren kunnat "rädda" kvar flera elever på sina praktikplatser, genom att de (handledarna) kunnat ha överseende med vissa händelser, något som man troligen inte haft möjlighet att göra i samma utsträckning utan den goda kontakten. Lena Lago uttrycker det som att hon har stöttat ett flertal praktikhandledare i hur man kan bemöta eleverna. Jag frågar en av eleverna, Sara, om någon situation som betytt extra mycket för henne under hennes tio veckor i utbildningen:

Det var på praktiken när han sa att jag fick en eloge för att jag hade jobbat så pass bra, och han tyckte jag var jätteduktig, det var ju skönt att höra efter ett par dagar...

Det är ute i praktiken som ens kunskaper kommer på prov, och man får en uppfattning av ens möjligheter att utöva yrket. Samtidigt framträder den bristfällighet man har i yrket, och att det finns mycket att lära innan man blir färdig.

En trivsamt studiemiljö – "inte som en vanlig skola..."

En annan viktig del av utbildningen är studiemiljön, vilken lärarna är måna om ska vara trivsamt och välkomnande. Detta är något som även eleverna ger uttryck för. Eleverna uppfattar inte YES-utbildningen som någon "vanlig skola". Den beskrivs mer som en lugn och trivsamt miljö. En av eleverna berättar att utbildningen inte känns som en skola, utan mer som att man är "hemma hos någon polare och pluggar". En annan av eleverna ger tydligt uttryck för att en viktig faktor med YES-utbildningen är att där har han fått det lugn han behöver för att studera. "Det är lugnare här, det är så lugn grupp". Han berättar sen att han tycker att det är skönt att alla är äldre vid utbildningen: "Dom är inte lika stökiga som vanliga elever i min ålder, det är jätteskönt tycker jag". Senare vid ett samtal i slutet på utbildningen berättar samma elev att skillnaden från hans tid i grundskolan var att "då var det så stöjt hela tiden i klassen".

Andra faktorer i studiemiljön som eleverna framhåller har haft betydelse är att maten, som för eleverna serveras gratis i Bastas matsal, har varit god. Jag frågar en elev om det finns något som förvånat honom under sin tid i utbildningen "maten den är skitgod tycker jag, och sen att man får kaffe liksom, kan ta kaffe när man vill". Det framträder tydligt att det finns flera faktorer som spelar stor roll för att de eleverna uppfattar utbildningen som positiv. Bland annat handlar det om kringrörande faktorer som mat, lokaler etc. Att maten (liksom arbetskläder och skollitteratur) ska vara kostnadsfri för eleverna har varit en viktig fråga för Lena Lago. Hon berättar att hon kämpade hårt med att inkludera det i avtalet (där ingår även att eleverna får arbetskläder mm.) med kommunerna som betalar för en utbildningsplats. Hon tror att många i målgruppen annars troligen inte skulle äta ordentlig mat i och med att det kostar för mycket pengar. Maten tillskrivs av Lena Lago en stor betydelse. Den gör så att koncentrationsförmågan ökar hos eleverna under resten av dagen.

En holistisk utbildningssyn

Utifrån samtalen med eleverna framträder en övervägande positiv uppfattning av utbildningen. Utöver att de får en utbildning i linje med deras personliga målsättning är uppfattningen starkt kopplad till den sociala relationen med lärarna som sker före, mellan och efter lektionstid. Utifrån ett lärarperspektiv är det en medveten strategi att vara tillgängliga för eleverna och inte enbart begränsa lärar-elevkontakten till den planerade undervisningen. De pedagogiska ingripandena är därmed inte förbehållna att ske i undervisning, utan kan även ske i mer informella sammanhang. En framträdande del av utbildningen är det *sociala kitt* som lärarna aktivt arbetar med att skapa för eleverna. Detta realiserar genom att lärarna tar ett aktivt ansvar för eleverna som sträcker sig över hela utbildningstiden.

Pedagogiskt ansvar hela dagen...

En aspekt av utbildningen som tydligt har framträtt, i såväl samtal med lärare och elever som i mina deltagande observationer, är det pedagogiska ansvar lärarna tar för eleverna. Det är ett ansvar som sträcker sig utanför de

direkta undervisningssituationerna och kan handla om allt ifrån att sätta sig ned och prata med en elev som lärarna märker är på väg att "falla ifrån", till att en lärare hjälper en elev med läxförhör efter en lektion. Ansvaret omfattar såväl utbildningsrelaterade som privata frågor och problem. Lärarna har aldrig i någon egentlig bemärkelse rast, i den meningen att de låser in sig i ett lärarrum där elever inte har tillträde, utan de är hela tiden tillgängliga och öppna för att möta eleverna. Vikten av att vara tillgänglig framträder tydligt hos lärarna. Eva Jonzon, lärare, berättar att hon ser just tiden utanför lektionstid som den viktigaste:

... men sen är det ju väldigt mycket runt omkring alltså huvudjobbet med eleverna gör man mellan lektionerna , och det är ju att coacha, ta tag, se hålla koll på var eleverna är nästan, vad behöver dom just nu eller vad kommer dom själva säga att dom behöver.

Det sociala ansvaret, som kan tolkas som en omsorg av eleverna, betraktas av lärarna som ett medel för att nå målet, vilket är att eleverna utvecklar en yrkeskompetens som är attraktiv på arbetsmarknaden samt att eleverna utvecklar sin självkänsla och egenmakt. Lärarna har på så sätt en "holistisk" utbildningssyn, där det inte är möjligt att endast se till kunskapsinnehållet, utan det balanseras genom att se till hela människan. Detta innebär att även de sociala relationerna är en del av den pedagogiska miljön. Det sociala ansvaret blir på så sätt en del av YES-utbildningens pedagogiska intention. Lärarna har med det i sin planering, att individuella "ärenden" får och ska ta tid. Detta är dock energikrävande utifrån ett lärarperspektiv. Det kräver en ständig närvaro av personalen, och det kan vara "ärenden" som är tunga att ta i mentalt. Det är ett arbete man inte gör oengagerat, utan det kräver ens totala uppmärksamhet. Ett tecken på det är när Lena Lago i början av studien berättar att hon känner sig "*dränerad på energi*". Hon berättar att hon får energi av att det går bra för exempelvis vissa elever. Det är viktigt att man tar ansvar för att finna energi på andra håll berättar Lena Lago och inte går ned sig i det negativa.

Tillgänglig för möten...

Att lärare och elever befinner sig i samma lokaler under hela utbildningsdagen möjliggör att spontana möten sker mellan elever och lärare. Anna, som arbetade som administratör och medlärare vid utbildningen, berättar att den sociala relationen med eleverna är väldigt viktig. Många elever kommer in till utbildningslokalen innan undervisningen börjar för att fika eller sätta sig vid en dator. Det är viktigt att vara tillgänglig och finnas där vid behov. Lärarna arbetar för att skapa en miljö som ger eleverna tillträde till lärarna både när det gäller utbildningsrelaterade frågor och frågor av mer privat karaktär. Rasterna kan användas för att "*ta det där personliga snacket*". Lärarna följer upp och bemöter eleverna och visar att de faktiskt tycker att det är viktigt att just de är där. Detta visar sig även i att man har som vana att ringa och fråga de elever som inte har kommit när första lektionen börjar var de är. Detta kan tolkas som ett sätt att bry sig om eleverna och visa att man tycker att det är viktigt att de är där.

Utifrån ett elevperspektiv både uppfattas och uppskattas den höga tillgängligheten till lärarna. Denna tillgänglighet framträder som en central del av elevernas uppfattningar om vad som karakteriserar utbildningen – att eleverna har tillträde till lärarna när de behöver hjälpen och att det är inte är något som är bundet till lektionstid. Starkast märks det bland de elever som är boende på Basta. Detta kan förklaras med att de även har möjligheten att träffa en del av lärarna privat utanför ”skolrollen” vilket ligger till grund för att goda relationer kan skapas. Men detsamma framkommer även bland elever som inte har någon annan koppling till Basta än att de går utbildningen. En av eleverna berättar att han uppfattar att han har fått ett starkt stöd från lärarna. Förutom möjligheten att få göra om prov som man inte klarar av vid ett eller flera tillfällen, uppfattar han att det finns ett stöd från skolan också och att stödet inte är bundet till undervisningssituationer:

... alltså att dom finns, finns hjälper dig dom lyssnar och har tid. Dom släpper inte förrän du har förstått, riktigt.

”*Dom släpper inte förrän du har förstått*”, kan tolkas som att eleven uppfattar att lärarna tar ansvar för eleverna, och att det också är nödvändigt att möta eleverna utanför lektionstid för att nå alla elever. Initiativet till möten utanför klassrumssituationer kan även komma från lärarna, dvs. det är inte bara eleverna som söker upp lärarna. Vid mina deltagande observationer är jag med om följande:

En elev kommer sedan in till Namu (till rummet där lärarna sitter), Namu tar upp att han inte förstod det här med taxering i fredags, ska vi ta det nu? Undrar hon. De sätter sig vid Namus skrivbord och hon går igenom vad det betyder. När hon är klar säger eleven ”det här var bättre förklarar, nu förstår jag”. .

Namu Nambiar, lärare, verkar ha tänkt på att eleven visat tecken på att han inte riktigt förstod vad de pratat om på en tidigare lektion, och fångar när tillfälle ges upp eleven och de sätter sig ned för att gå igenom det. Det framkommer även att det behöver inte bara handla om ämnen som rör lektionsinnehåll, utan det kan röra helt andra saker. En elev berättar att det kan vara saker som inte rör själva kursinnehållet, och ger som exempel ”*vad betyder det här med försäkringskassan*”. Tillgängligheten och de möten som sker blir viktiga ur såväl ett (ut)bildningsperspektiv som ett socialt perspektiv. Det framstår som att utbildningen fyller ett socialt tomrum för vissa av eleverna. Det blir det sammanhang där man synliggörs som individ. Genom att ge utrymme för det, läggs grunden för nära relationer mellan lärare och elever.

Social kontroll

Ett annat exempel på hur det pedagogiska ansvaret sträcker sig utanför den faktiska undervisningssituationen är att man aktivt arbetar med att få eleverna att komma till utbildningen under dagen. En alternativ tolkning av vad som nämdes tidigare, att lärarna ringer och söker eleverna om de inte är på plats på morgonen eller att de frågar varför de var sena, är att det fungerar som en social kontroll. Lärarna tror sig i någon mån veta vad som är bra för eleverna och på så sätt gör det man tror är för deras eget bästa. Ett

annat exempel på en form av kontroll av eleverna är att det är obligatorisk närvaro. Detta kan ses som en hjälp för eleverna, att lärarna vet med sig att det krävs en mycket hög närvaro för att man ska hinna med alla moment i utbildningen. Denna kontroll bygger på erfarenheter av tidigare elever, där man har erfarit att det är lätt att man blir sittande. Dvs. vissa elever har svårt att (initialt) ta ansvar för sitt eget lärande. Kontrollen över eleverna, att prata med eleverna om de exempelvis kommer för sent eller uteblir, kan ses som en del av en fostransprocess. Dels är det viktigt för att leda eleverna framåt i sin utbildning, dels för att tydliggöra för eleverna betydelsen av att passa tider och vara närvarande i ett kommande arbetsliv. Exempelvis att det inte är möjligt att vid en anställning ha ströfrånvaro, utan man måste följa de regler som gäller på arbetsplatsen. Behovet av detta blir tydligt i det Namu Nambiar berättar om att det har funnits elever som tyckt att det räckt att komma till skolan ett par dagar i veckan, men att gå i skolan varje dag det är för mycket. Eleven har alltså inte förstått att när man sedan ska ut och arbeta så är det fem dagar i veckan som gäller. En del av YES-utbildningens uppdrag blir att synliggöra samhällets krav så mycket som möjligt redan under utbildningstiden, för att på så sätt förbereda eleverna för arbetsmarknaden. Kontrollen av eleverna är dock inte blind, utan det framträder att den sker olika från elev till elev, dvs. den är individbaserad. På så sätt kan det tolkas som att det handlar för eleverna om att bygga upp ett förtroende hos lärarna, och visa att man kan och vill studera.

YES-tänket – en del av den pedagogiska intentionen

Den medvetna omsorgen till eleverna och arbetet med att skapa goda sociala relationer med dem blir ett medel för att nå kunskapsmålen. En idé som kan spåras till det som beskrevs under presentationen av YES-utbildningen i texten ovan, att man inom YES-utbildningen aktivt arbetar med vad man kallar för egenmaktspedagogik. Inom lärarkåren framträder en relativt överrensstämmande bild av vad det är utbildningen ska leda till för eleverna, den pedagogiska intentionen kan sägas vara gemensamt delad. Utbildningens främsta målsättning är att eleverna ska gå i arbete efter avslutad utbildning. En viktig del i att skapa förutsättningar för det är den stora andel praktik utbildningen består av (50 % av tiden). En andra del är det pedagogiska förhållningssätt som lärarna strävar efter att arbeta med, något man ofta pratar i termer av ett *YES-tänk*. Detta innebär inte att det pedagogiska förhållningssättet är kollektivt skapat, utan en stor del av det arbetet har skett utifrån Lena Lagos vision om utbildningen, vilken i sin tur primärt bygger på den ideologi som Basta grundar sig på. Skapandet av utbildningen och YES-tänket har dock även skett i nära samspel med dem som har gått och arbetat(r) i utbildningen. Lärarna har hela tiden arbetat med att involvera eleverna i vad som ska vara med och hur det bör läggas upp. Utbildningen kan på så sätt sägas vara dynamisk och i en ständig rörelse och har utvecklats i takt med att den har vuxit i antal elever och personal. Lärarna menar att YES-tänket är något som skiljer deras pedagogik från den ”traditionella” gymnasieskolan. Anna berättar att hon ser att det finns en skillnad mellan YES-lärarna och de yrkeslärare som kommer dit utifrån.

oj det är jättesvårt att förklara, det är nån sorts mentalitet liksom sådär, det är lite grann som som myndighetsperson eller vad jag ska säga (litet skratt), ja, det känns lite grann som att det är lite grann det här så att "du kan ingenting av det som jag ska lära dig nu så om du" (litet skratt), förstår du hur jag menar...

Yrkeslärarna har enligt Anna en mer traditionell syn på kunskap och hur det överförs och lärs ut. I samtal med Lars Svedin, som är Bastas ekonomi-ansvarige och sitter i Bastas ledning samt har ansvarat för Equal-projekten, frågar jag honom vad som är unikt med YES-utbildningen enligt honom. Han svarar att för honom är det egentligen inget som är unikt, men att YES-utbildningens verksamhet blir unik för att det verkar som att övriga skolvärlden inte arbetar på det sätt man gör inom Basta och YES-utbildningen. Lars Svedin framhåller att det är "*själuklart att man ska respektera människor i alla situationer, då ser det ut på ett bestämt sätt*". Namu Nambiar berättar att många av utbildningens elever har en problematisk bakgrund. Sålunda är det väldigt viktigt att många av dem som arbetar i utbildningen också har haft den typen av bakgrund som blir exempel på att "*... det går att kirra sig det går att fixa bitarna, det går att få ordning på det här. Att bara genom sin blotta närvaro så blir man en sporre*". Anna, medlärare, är inne på samma spår och berättar att Basta "*... byggs av människor som har varit på absolut botten och tagit sig upp igenom, jag tror att det här stärker andra jättemycket, det här med förebilder, bra förebilder*".

Egenmaktspedagogik

Ett återkommande begrepp när det gäller beskrivningar av YES-tänket är *empowerment* eller *egenmakt* som lärarna väljer att benämna det ibland. Vad som avses med egenmakt är något som det förs löpande samtal om, inte bara mellan lärarna inom YES-utbildningen, utan även inom hela Basta. Lena Lago berättar att syftet med utbildningen är att rusta människor och att den ska leda till en hållbar utveckling, "*det är ett av grundmålen*". Arbetet med elevernas egenmakt är en central del i denna målsättning. En bild av egenmakt som framträder i samtal med lärarna är att de aktivt strävar efter att utveckla elevernas *självkontroll* och *självkänsla*. För att främja det framhålls betydelsen av reflekterande samtal som syftar till att eleverna kan inta ett mer kritiskt förhållningssätt gentemot samhället och medvetandegöras om alternativa tolkningar av omgivningen. Det finns också en strävan att alla beslut som rör eleverna ska grunda sig i elevernas egen vilja. Något som man pratar om i termer av en *egenmaktspedagogik*. Entreprenörskurserna är en central del i realiserandet av egenmaktspedagogiken. Bland annat genom att lärarna strävar efter att det är elevernas eget "tänk" som exempelvis ska komma fram i proven i entreprenörsämnen och en ökad (allmän)bildning. Detta är även anledningen till att lärarna strävar efter samtal och diskussioner, för att synliggöra så många olika perspektiv som möjligt. Lena Lago berättar att egenmakt handlar om "*att ta kontrollen över sitt liv och också en läroprocess på något sätt*". Hon framhåller att det genom samtal med eleverna är möjligt och önskvärt att medvetandegöra eleverna om den läroprocess de är i. Detta ökar enligt henne elevernas självkänsla genom att de själva kan uppfatta den rörelse som pågår.

Att bli medveten om varför jag tycker och uttrycker det jag gör som människa är att ta ansvar för sig själv och sina handlingar. Att få syn på och lyssna till och på så vis få kunskap om andras värderingar är ett viktigt led i en empowermentprocess - och är, som jag menar, en del av den bildning som YES i sitt holistiska arbete syftar till.

I detta framkommer flera viktiga aspekter, men att det handlar om att eleverna ska bli medvetna om sina egna åsikter och handlingar och att ta ansvar för sina handlingar. Detta kan relateras till det Lena Lago berättar om att beslut som rör eleverna måste fattas av dem själva, vilket blir nödvändigt för att det ska vara möjligt att ta ansvar för sina handlingar. Något som även uttrycks av de andra lärarna.

Lena Lago framhåller att man kan inte motivera människor till att lära sig, utan att det måste komma inifrån och eleverna måste ta ansvar för sin egen utbildning. Det är inte möjligt att gå utbildningen om eleverna inte själva ser nyttan med att vara där. Från ett lärarperspektiv framträder att det är viktigt att eleverna gör vad de gör utifrån sin egen övertygelse att det är detta som är rätt för dem själva. Eva Jonzon ger i ett av våra samtal bra exempel på det:

... det sättet vi jobbar på här det är ju att sätta igång reflektion och funderingar, "varför är du här, det är ju ingen som tvingar dig och va här", att hela tiden konfrontera dom med det här, "det är ingen som säger att du ska gå i skolan om du inte vill det

Detta kan tolkas som att det är viktigt att eleverna känner att besluten som rör dem är grundade i deras egen vilja. Detta kan möjligen exemplifieras i det Namu Nambiar berättar att hon blir inte ledsen om en elev slutar utbildningen i förtid för att eleven har fått ett arbete. "*Det är ju hela syftet med utbildningen att de ska få jobb!*" Bara de gör vad de själva känner för, resonerar hon. En annan del i egenmaktspedagogiken är att möjliggöra för eleverna att komma till tals och få utrymme för egna beslut. Det pratas bland lärarna mycket om att inte döma saker som "rätt" eller "fel", utan se det som att vi alla har olika perspektiv att se saker och ting utifrån. Något som återkommer flertal gånger i samtal med lärarna. Lena Lago berättar att hon inte är intresserad av att lägga tid på någon som gör allt för att komma ifrån utbildningen. Hon menar att det istället är bättre att de lägger sin tid på dem som vill vara vid utbildningen. Vidare berättar hon att bara en elev visar att han/hon vill, så kan hon göra allt för den personen.

Namu Nambiar berättar att för henne betyder egenmakt att man intar ett visst förhållningssätt. Ett sätt att se på människan. Detta innebär att man kan stötta egenmaktprocessen hos individen. Hon sammanfattar att vad som är viktigt för detta förhållningssätt är att se att positionerna är utbytbara.

... i varje given stund ska man tänka såhär "jag skulle kunna vara du och du skulle kunna vara jag", för att då får man ett helt annat förhållningssätt mot varandra om man tänker så.

Utifrån Bastas och YES-utbildningens perspektiv framträder att arbetet och utbildningen ses som medel för att eleverna utvecklar sin självkontroll och egenmakt. Det kan med andra ord sägas ligga i utbildningens intention att aktivt arbeta med och stödja dessa processer. En viktig del i lärarnas arbete med att stärka elevernas egenmakt är att stödja eleverna i att skapa målbilder; vad vill jag med utbildningen? Varför är jag här? Det kan tolkas som att lärarna försöker få eleverna att själva se meningen med att de är där. Men lärarna arbetar även med att tydliggöra och argumentera för innehållet och varför det är relevant. Lena Lago berättar att det finns ett behov av att stötta eleverna för att möjliggöra att de kommer ut på arbetsmarknaden. Något man arbetar mycket med är att ingjuta hopp till eleverna. I samtal med lärarna framträder att de arbetar för att skapa ett klimat som sänder signaler att *"alla kan lyckas"*. Detta är något man berättar för eleverna vid antagningsintervjun, vid introduktionen och även vid andra tillfällen. Något jag även har kunnat observera att eleverna har tagit till sig.

Att lära sig ett *YES-tänk* – vad innebär det?

För att dela grunderna i ett gemensamt pedagogiskt förhållningssätt, som YES-tänket utgör, krävs ett engagemang som går utöver det rent ytliga. Det förutsätter inte enbart en intellektuell förståelse av förhållningssättet, utan även att det förverkligas i ens handlande, dvs. i ens bemötande och förhållningssätt till människor. En viktig del i utvecklandet av YES-tänket är samtal mellan aktörer, där man diskuterar kring förhållningssätt och bemötande av eleverna. I samtal med Eva Jonzon, som vid vårt första samtal arbetat inom YES-utbildningen i ca. sex månader, framkommer det att det tar tid att sätta sig in i YES-tänket. Hon berättar att hon *"är på väg att skolas in i tänket..."*, vilket bland annat sker genom att hon sitter med vid samtal med eleverna, för att hon ska få en känsla för *"tänket"*. Eva Jonzon lyfter fram att hon bara arbetat där i sex månader, och det kan tolkas som att hon underförstått menar att detta är något som tar tid att lära sig. Hon har en bakgrund som fil. dr. i Folkhälsovetenskap och har varit verksam i den akademiska världen en längre tid. Omställningen till att inte se YES-utbildningen som en *"traditionell"* skola var enligt henne svår, vilket speglar sig i svårigheten att positionera sig i lärarens roll i en så pass flexibel verksamhet som YES-utbildningen är. Det kan uttryckas som att Eva Jonzon har genomgått en socialisationsprocess, där hon bit efter bit har erövrat det YES-tänk som ska prägla utbildningen, och därmed lärare och andra anställda vid utbildningen. Ett viktigt verktyg i detta har varit reflekterande samtal med de andra lärarna, men även med andra anställda, både inom YES-utbildningen och Basta.

I ett av våra samtal under våren (det har gått fem månader sedan vårt första samtal) beskriver Eva Jonzon, att det har hänt något med henne i samband med att den nya terminen började. Hon har svårt att sätta ord på vad det är, men att det är något som har gjort att hon förändrat sitt sätt att se sig själv, men även sättet att se på eleverna har förändrats. Hon berättar att hon tidigare haft mycket fokus på sig själv och sitt eget lärarskap. Om en lektion inte gick som hon tänkt, och eleverna inte tycktes förstå det hon planerat (och på det sätt som hon förstod det), lade hon bördan på sig själv och

undrade vad det var hon gjorde fel. Hon beskriver det som att hon nu känner en trygghet i att eleverna lär sig något; det behöver inte vara det hon har planerat, utan hon litar på processen. Detta har medfört att hon i mindre utsträckning behöver känna att hon har tolkningsföreträde framför eleverna, och kan istället vara mer öppen för deras perspektiv. Hennes syn på elevernas läroprocess har förändrats och hennes roll i den (när det gäller elevernas lärande), och att hon har utvecklat ett mer relationellt förhållningssätt till eleverna. Detta förändrade synsätt kan härledas till hur YES-tänket beskrivs av Lena Lago, där hon beskriver det som att man inte kan ha några fasta strukturer som eleverna ska passa in i, utan man måste vara öppen för vad det är som händer.

Men samtidigt att synliggöra ramarna...

Något som kan kontrasteras mot utbildningens strävan att eleverna ska utveckla ett kritiskt förhållningssätt till sin självkontroll, är att vissa delar mer handlar om att anpassa individen till "systemet" (samhället). Lena Lago berättar i vårt första samtal att målgruppen för utbildningen många gånger är i behov av kunskaper om arbetsmarknaden och hur den fungerar. Många av eleverna kanske inte arbetat tidigare eller att det var länge sedan man var en del av den. Det finns ett uppfattat behov hos målgruppen att få ta del av vad en av lärarna kallar för baskunskaper. Det handlar här om att tydliggöra för eleverna vad som kan tänkas förväntas av dem när de kommer ut på arbetsmarknaden, och skulle möjligen kunna betraktas som "pekpinnar" för hur man bör bete sig. Detta sker dock inte bara som "pekpinnar", utan lärarna försöker även föra ett samtal kring detta i elevgruppen. Det rör sig med andra ord om en komplex relation mellan att ge eleverna frihet å ena sidan och sätta tydliga ramar och utöva kontroll å andra sidan. Eva Jonzon berättar att många elever utifrån tidigare erfarenheter har andra normer och värderingar som är styrande än vad som gäller på YES-utbildningen och den arbetsmarknad som de sen ska ut på. Hon ser det därför som en viktig del av deras arbete att synliggöra de normer och regler som gäller på YES-utbildningen. När eleverna väl har accepterat de ramarna ökar friheten, dvs. inom de ramar som är uppsatta. Eva Jonzon avslutar sedan med att säga att *"... bara man fattar att man ska plugga och att det ska ge nånting, men sen hur man gör och med vem man är, där finns det plötsligt alla möjligheter, där är ingenting omöjligt"*. Vidare framhäver hon att det man arbetar för i utbildningen är att den ska leda någonstans. Ramarna sätts inte upp för sakens skull, utan det man gör i utbildningen syftar hela tiden till att eleverna ska gå igenom sin yrkesutbildning.

Trots denna "kontroll" upplever flera av eleverna en frihet i utbildningen. Att man får ta med sig kaffet in på lektionen eller att man kan gå ut och röka etc. Detta kan möjligen tolkas som att den kontroll som äger rum utgör ramar för inom vilka eleverna kan röra sig relativt fritt i relation till deras tidigare utbildningserfarenheter. En av lärarna framhäver även att många av eleverna måste lära sig allt på nytt och därför är i behov av tydliga riktlinjer. Den upplevda friheten hos eleverna kan tänkas relatera till att det handlar om känslan att bli sedd, att någon vill att man ska vara där. Man blir en viktig del av utbildningen.

Ett dynamiskt arbetssätt

Mellan lärarna uppstår det i den dagliga verksamheten många, mesta dels korta och spontana, möten rörande eleverna och undervisningen, något som framstår vara en viktig del i samordningen av undervisningen och utbildningen. Det finns många ärenden att ständigt ta tag i och det är många beslut som måste tas snabbt som kan bli avgörande för om en elev går kvar eller ej. Väntar man för länge finns risken att eleven tröttnar och hoppar av utbildningen. Genom att man sitter nära varandra fysiskt är tillgängligheten till varandra stor. I och med att skoldagen är upplagd på så sätt att eleverna läser yrke på förmiddagen och entreprenörsämnen på eftermiddagen innebär det att lärarna i entreprenörsämnena har gemensam tid näst intill varje dag med varandra. Min tolkning när jag har suttit med vid olika möten mellan lärarna är att de sker på framförallt två skilda sätt. Dels sker det i form av informationsutbyte, vilket innebär att man berättar för varandra om vad som har hänt exempelvis på en lektion eller om någon elev är sjuk. Dels sker det även i form av att man tillsammans ”snurrar” och gemensamt reflekterar kring en fråga eller ett problem för att finna en lösning.

En konsekvens av upplägget av yrkesämnena och entreprenörsämnena blir att kontakten med yrkeslärarna blir begränsad i och med att de går om varandra när det gäller undervisningen. Mycket av den planering som sker är beroende av tillgänglighet till varandra. Det gäller såväl planering av undervisning som annan planering. Tidigare var utbildning uppdelad på två geografiskt skilda platser, vilket påverkade samordningen, och risken för vad man kan kalla för kommunikationsmissar ökade. Sådant som informerades vid spontana möten på ena stället, vidarebefordrades inte till dem som arbetade på andra stället och därmed ökade risken för missförstånd och att man handlade utifrån skilda förutsättningar. Lärarna vittnar om att det har skett en stor förändring sedan de under våren 2007 flyttade samman och det har även lett till ett ökat resursutnyttjande i form av samordningsvinster och ett ökat kommunikativt utbyte.

Undervisningen - en dynamisk process

Gällande undervisningen i entreprenörsämnena har jag genom min deltagande observation noterat en hög grad av flexibilitet att förändra upplägg och innehåll under en pågående kurs. Delar av det specifika innehållet planeras tätt in på det aktuella lektionstillfället, där lärarna delvis tar avstamp i tidigare lektioner under kursen. Kurserna kan ses som en ”dynamisk process”, där innehåll inte betraktas som något statiskt måste, vilket gör det möjligt att se till elevernas behov och önsknings angående innehåll under pågående kurser. Detta får dock som konsekvens att planeringen blir relativt sårbar, i den bemärkelsen att det förutsätter en närvaro av samtliga för att möjliggöra dessa möten inför lektionstillfällena. Om någon är sjuk alternativt har andra uppgifter försvinner därmed delar av dynamiken. Det finns dock även inslag av hur lärarna har en mer långsiktig planering och det varierar från kurs till kurs och mellan de olika lärarna vilken framförhållning man har i sin planering. En viktig del i denna flexibilitet är att de på YES-utbildningen på ett aktivt sätt använder sig av kursutvärderingar för att förbättra undervisningen och få kännedom om hur

eleverna tycker och tänker. Utifrån utvärderingarna har lärarna sedan möjlighet att eventuellt anpassa delar av återstående tid av en kurs, eller hitta nya sätt att arbeta till kommande kurser. Det framstår med andra ord vara så, som nämnts tidigare, att lärarna är öppna för elevernas åsikter och ser dem som viktiga instrument för att göra kurserna så bra som möjligt.

Strategier för socialt ansvarstagande

Sättet att bemöta och agera mot eleverna sker utifrån ett dynamiskt förhållningssätt. Lena Lago framhåller att det inte är möjligt att utveckla fasta metoder i och med att dessa leder till en exkludering av vissa elever. Det krävs ett mer flexibelt och dynamiskt arbetssätt för att kunna nå alla. I ett av våra samtal illustrerar Lena Lago det på ett bra sätt: *"... man måste hitta förutsättningar för att alla ska lyckas, och då måste man ändra förutsättningarna ibland för att eleverna ska lyckas"*. Eleverna har så pass varierande bakgrund att det är omöjligt att sitta på "standardlösningar" som fungerar i varje enskilt fall. Det krävs istället att man ser till varje enskild elev och deras behov och utifrån dem skapar en för dem meningsfull studiegång. Utbildningen har ett ramverk, vilket dock inte följs statistiskt utan mer utgör riktlinjer. Ramverket grundar sig i dels skolverkets kursplaner, dels i Bastas ideologi och dels i lokala överenskommelser om exempelvis utbildningens "ordningsregler".

De individuella lösningarna kan sägas vara en del av lärarnas pedagogiska intention. De grundar sig i en föreställning om att det inte i förväg är möjligt att sätta upp en färdig plan, utan det är något som måste ske i nära samspel med eleverna. Lärarna har utvecklat olika vad man kan kalla strategier för socialt ansvarstagande. Detta innebär att de har en beredskap för att hantera fall som "faller utanför" det normala. Dessa strategier tar sig inte i uttryck som metoder att applicera. Snarare som ett pedagogiskt förhållningssätt som de utgår ifrån och utifrån det många gånger skapar unika särlösningar. Lärarnas erfarenhet av särlösningar breddar repertoaren över fall som de relativt enkelt kan hantera. Ett exempel på särlösning är hur lärarna hanterar en av eleverna. Hon flyttade till Sverige för fyra år sedan från Irak och har ingen grundskoleutbildning förutom att hon läst arabiska i tre år i sitt hemland samt SFI i Sverige. Det var tydligt redan från början att hon hade problem med svenska språket och därmed svårt att ta till sig innehållet i utbildningen. Under slutet av termin ett i utbildningen blir det påtagligt att hon inte riktigt hänger med. Istället för att underkänna eleven för utebliven måluppfyllelse skapar lärarna en särlösning för henne där hon får följa utbildningen, utan att ha krav på sig att nå godkänd nivå i de teoretiska ämnena hon läser. Lena Lago kontaktar vägledningscentrum som finansierar elevens plats och de är med på den lösningen, vilket innebär att det inte blir ett ekonomiskt bekymmer för eleven. Praktiken fullgör eleven som alla andra elever, och hon får på så sätt fortsätta att utveckla sina yrkeskunskaper och kan kvalificera sig till arbetsmarknaden. I just detta fall leder det sedan till att eleven får arbete inom sin valda inriktning efter att utbildningen avslutats. En viktig del i detta är den nära relation som finns mellan lärare och elev, vilket möjliggör för lärarna att känna av eleverna och på så sätt via de sociala relationerna hantera den dagliga verksamheten. En central del av

arbetet är därmed utvecklandet av strategier för hantering av elever som "avviker" som också leder till att stärka egenmakten hos eleverna.

Det sociala samspelet mellan lärare och elever grundar sig i en önskan från lärarnas sida att eleverna aktivt förmedlar om det finns frågor, funderingar, kritik eller ros, för att möjliggöra ev. ändringar och anpassningar. Det växer fram ett förtroende som i många fall kan betecknas som ömsesidigt. Ytterligare ett exempel på särlösningar lärarna gör är hur de hanterar en elev som sedan tidigare har en gymnasieutbildning och därför har läst ett flertal av de kurser som ingår i utbildningen. Vid den inledande datakursen i början av utbildningen aktualiseras frågan hur man ska hantera detta. Genom samtal med eleven bestämmer lärarna att han kan arbeta med "Access", ett datorprogram som han inte arbetat med tidigare och på så sätt bli något han kan ha användning av. Lärarna menar att en elev inte ska göra något bara för att göra något – utan det ska finnas tydliga mål att arbeta efter. När dessa mål är uppnådda är det upp till eleven själv att välja vad hon eller han vill arbeta med. Vidare erbjöds eleven att vara ute på extra praktik, som därmed gav honom mer lärlingspoäng. Syftet med detta från lärarnas sida var att eleven skulle känna att det han fick göra var meningsfullt, och inte bara tidsfördriv som inte ledde honom framåt i sin utveckling.

Tryggheten att jag kan göra om det...

Att ha möjligheten att själv välja hur man ska genomföra prov skapar för eleverna ett ökat utrymme att känna efter vad som passar bäst. Det finns möjlighet att i rimlig mån göra om prov tills dess att man når godkändnivå vilket kan ge ett lugn inför ett prov och ge en trygghetskänsla. Likaså är det möjligt att till viss del välja när man vill skriva provet. När eleverna kommer på provdagen kan de välja själva när de vill sätta igång, om de vill sätta sig och läsa igenom böckerna en gång till går det utmärkt. Lärarna vill undvika den värsta provångesten och den stress som kan uppstå vid prov. Det är dock till viss del skillnad i upplägg mellan yrkesteorin och entreprenörsämnen. Eleverna i de förstnämnda har möjlighet att välja när de vill skriva sina prov, vilket innebär att de kan skriva proven när de känner sig redo. I entreprenörsämnen skrives alla proven samma dag. Det dynamiska förhållnings-sättet till eleverna framträder även när det gäller examinationsformerna i YES-utbildningen. Som regel erbjuds alla elever att göra ett prov muntligt om de så önskar. En av eleverna menar att lärarna har förståelse för eleverna och att de tar hänsyn till deras behov:

... man kan göra prov och såna saker muntligt och sånt, dom förklarar för en sådär så att man har möjlighet att kunna förstå och svara. Det finns många fördelar...

Det är inte elevernas skrivkunskaper som ska sättas på prov. Det är deras kunskaper inom det aktuella ämnet som ska prövas. Lena Lago framhåller att även om en elev har dyslexi ska man kunna få MVG i exempelvis samhällskunskap. Det måste därför också finnas en möjlighet att göra provet muntligt. Anna menar att det inte är säkert att man behöver göra det muntligt varje gång, det kan bero på dagsformen. Språket på provet och dagsformen ska inte avgöra hur det går för eleverna menar hon. Detta upplevs av eleverna som en trygghet.

Elevernas förväntningar

”Jag måste göra något med mitt liv också, ha ett yrke, vara någon. Och nu fanns möjligheten att komma in i den här utbildningen”.

För att bättre förstå elevernas uppfattning av utbildningen och den betydelse de tillskriver den är det av intresse att se till deras förväntningar på och de tankar de har om utbildningen. Eleverna som går vid YES-utbildningen har en mycket varierande bakgrund och därför olika motiv till varför de sökt sig till utbildningen. Huvudmålsättningen framträder dock vara att eleverna vill kvalificera sig för arbetsmarknaden genom att få en yrkesutbildning. Nedan följer olika förväntningar som eleverna berättat om i våra samtal under utbildningen.

”Att bli någon”

En aspekt som framträder som viktig för flera elever är att ”vara utbildad”, något som eleverna bedömer som viktigt för att kvalificera sig till arbetsmarknaden. En av eleverna framhåller att utbildning är viktigt och hans uppfattning är att det väcker funderingar varför en vuxen person i relativt ung ålder saknar utbildning. Detta skulle kunna tolkas som att det inte bara är en praktisk nödvändighet för att få det arbete man är intresserad av, utan även mentalt och emotionellt viktigt för att i relation till det övriga samhället vara ”en som är utbildad”. Utbildning generellt kan därför vara en viktig faktor för att stärka individens självidentitet/självkänsla och bidra till personlig utveckling. Hannes som är i trettioårsåldern berättar att han inte har gått klart grundskolan. För honom betyder det väldigt mycket att enbart ha kommit in på YES-utbildningen. Hannes berättar att han ser det som att han har ”vunnit på lotto” och att framtiden ser mycket ljusare ut nu när han har kommit in på utbildningen. Det är en chans som han måste ta. Hannes berättar att innan han började på YES-utbildningen har han arbetat i nästan 14 år med diverse arbetsuppgifter på ett konditori. Hannes uppfattar det dock inte som att han har haft något yrke tidigare, utan det är först nu när han har börjat YES-utbildningen som han är på väg att få ett yrke som träarbetare. Han har i hela sitt liv velat ha ett yrke som kräver utbildning. En annan viktig del är att i relation till hans närmaste omgivning bli utbildad och vara en förebild för sina barn. Hannes berättar att han tidigare har påbörjat utbildningar som han inte har slutfört. Det har varit många olika omständigheter som gjort att han hoppade av, t ex. familjeförhållanden eller att han arbetade parallellt. Den här gången har Hannes fryst alltihop och satsar bara på utbildningen. I vårt samtal i oktober frågar jag Hannes vad han tror att utbildningen kan betyda för honom? Hannes svarar: *”Jag måste göra något med mitt liv också, ha ett yrke, vara någon. Och nu fanns möjligheten att komma in i den här utbildningen”.* Det är ett starkt existentiellt uttryck Hannes ger, att han vill ”vara någon” och att utbildningen kan leda till det. Han upplever inte att det bara är krav utifrån, utan

han vill känna själv att han kan något. Utbildningen har hjälpt honom att känna det, och han kan nu känna sig *som någon*, någon som kan något och på så sätt vara en del av samhället *”utan att skämmas”*. Sara berättar att för henne är det väldigt viktigt att ha en utbildning, att ha något att gå tillbaka till. *”... för att jag vill vara utbildad till nånting, liksom ha en skolutbildning eller att få ett arbetsintyg”*.

Utbildning som livlina...

Bara det att komma in på utbildningen har i sig haft en stor betydelse. Flera av eleverna hade inte förväntat sig att de skulle komma in och det är ett stort värde bara det faktum att de blev antagna. Genom utbildningen kan de se fram emot att senare få komma ut i arbetslivet med en yrkesutbildning i ryggsäcken. Sara ser fram emot när hon kommer att få sitt yrkesbevis och berättar att hon kommer bli stolt över sig själv *”då kommer jag att vara riktigt nöjd”*. Det blir på så sätt en sporre att genomföra utbildningen och något att sträva mot. Sara som är boende på Basta reflekterar över att en annan anledning till att gå utbildningen är att den kan vara som en liten hjälp på vägen så att hon inte ska återfalla i missbruket. I och med utbildningen tycker Sara att hon har så mycket att förlora.

Om jag går utbildningen klart och sen bara går ut och pundar, då är hela utbildningen helt förgäves, då kan jag inte fortsätta med det liksom. Så det är en sporre för att hålla mig drogfri.

Utbildningen blir på så sätt en *”livlina”* som skapar en meningsfull tillvaro för Sara, som det inte är värt att slösa bort. Även Erik, som också kommer från Basta, berättar i vårt första samtal att han ser utbildningen som något som kan hjälpa honom. På frågan vad han tror att YES-utbildningen kan betyda för honom svarar Erik:

YES kan nog betyda hur... så att jag får ordning på hela mitt liv, att allting blir görbra igen. Jag har haft det rätt struligt ett tag i några år. Jag har haft det bra och allting och haft jobb och så men sen så rasa det ju det vet du, kom i kontakt med droger och kriminalitet och sånt, och nu styr jag upp det igen och får ordning det, så det kommer nog att betyda mycket för mig tror jag.

Jag frågar Sara i vårt andra samtal vad hon tänker att utbildningen ska ge henne för något. *”Frihet, på nått sätt, så att jag inte hamnar tillbaka i missbruket”* svarar Sara. Jag ber Sara att utveckla vad det är hon tänker när hon säger frihet:

S: Jo men att den ska ge mig alltså allting jag vill liksom, kunna leva drogfritt inte behöva åka tillbaka på kåken, och, så att jag vill ju inte fastna här [på Basta, min kommentar] livet ut, så därför vill jag kunna stå på egna ben. Och det tror jag att jag kan göra med hjälp av utbildning. Få komma ut sen härifrån till en lägenhet och inte ha nånting och göra det är bara det går inte.

P: På vilket sätt är det utbildning ger frihet?

S: För att det kanske jag får ett jobb, för jag tror jag har väldigt svårt att få ett jobb utan utbildning eftersom jag har varit borta från arbetsmarknaden så länge.

Utbildningen blir för Sara väldigt betydelsefull och den blir ett viktigt steg för att inte falla tillbaka till drogmissbruk. Samtidigt som det är en avgörande väg för henne för att komma in på arbetsmarknaden. Utbildningen fyller på så sätt flera funktioner för Sara och tillmäts ett mycket stort värde av henne.

Vägen till arbete – ett arbete man kan vara stolt över

Flera av elevernas berättelser om varför de sökt till utbildningen kan relateras till att eleverna uppfattar att utbildning är nödvändigt för att erhålla ett för dem kvalificerat arbete. Sara berättar att utbildningen är viktig för henne för att kunna komma ut i arbetslivet på ett normalt sätt. Hon menar att hon inte kan komma till arbetsförmedlingen och berätta att de senaste tio åren har hon knarkat och suttit i fängelse, ”*det funkar ju inte*”. I och med att skaffa en utbildning menar Sara att hon istället kan vara ärlig och säga att ”... *det och det har jag gjort, och så nu har jag en utbildning, och då märker ju folk också att man är villig att förändra livet liksom*”. Utbildning är därför för Sara ett viktigt sätt att komma in på arbetsmarknaden, till och med kanske det enda sättet som hon ser det. När det gäller val av inriktning ser Sara två huvudanledningar:

för det första att man kan tjäna mycket pengar, och för det andra att det är ett så mansdominerat yrke så jag vill visa att tjejer också kan. Det är den största anledningen, ja det är det.

Leo hoppas att utbildningen ska möjliggöra för honom att få ett arbete som han kan vara stolt över. Han har tidigare arbetat på lager och i butik, men det var inget för honom. Det blir viktigt att ha ett kvalificerat arbete. För Leo är det även viktigt att inte ha ett stillasittande arbete. Han vill arbeta mycket praktiskt och röra på sig. Leo berättar att man måste plugga för att komma någonstans här i Sverige. Detta kan tänkas vara kopplat till såväl position i samhället som till att ha ett arbete som ger en bra lön. Erik berättar att utbildning är viktigt för att kunna få ett arbete man vill arbeta med:

jag har blivit mer mogen tror jag, och märker att jag behöver en utbildning för att kunna få ett bra liv, eller ett jobb som jag tycker om va, det finns ju många jobb som man kan få utan utbildning men det är ju inga jobb jag tycker om det är tråkiga jobb

Erik relaterar sin förändrade inställning till utbildning att han ”*blivit mer mogen*” nu, något som även Leo berättar om:

... jag gick aldrig ut skolan jag brydde mig inte om lärlingsstadier och sådär va, och jag tänkte inte på min framtid för jag visste inte vad jag ville bli du vet. Men nu när jag känner att jag blivit lite äldre så det, det är en livsviktighet alltså.

Nya livsmöjligheter

Hannes valde aktivt att söka till träarbetare eftersom han alltid har gillat att hålla på och snickra, men även för att han tror att han kan ha användning av sitt yrke privat. I och med att Hannes får en yrkesutbildning ser han framför

sig att det kommer att påverka vad han gör privat. Hannes bor i en villa och ser fram emot att kunna arbeta med huset och få inreda den tomma vinden. Att kunna renovera själv, bygga en friggebod eller att ännu längre fram kunna hjälpa barnen. Det kan tolkas som att nya möjligheter framträder för Hannes, där utbildningen blir både en del av hans tänkta förvärvsarbete och privatliv. För Hannes hänger intresse nära samman med det val av yrke som görs. Han ser framför sig att det man arbetar med även är något som man utövar på sin fritid. Utbildningen är hela tiden en del av det privata och vice versa och det verkar vara svårt att hålla dem isär. Leo berättar att han under vissa perioder inte har mått så bra, och att det varit svårt att plugga då. Det har varit lite problematiskt privat, vilket inverkat på hans deltagande i utbildningen. *”Sen ska man försöka komma hit och va trevlig, och sen lägga in sig i böckerna när man sen har andra tankar i sitt huvud. Det har varit lite tufft”*. Att det privata har en stor betydelse vittnar även Sara om när hon i slutet av utbildningen berättar att hon inte hade klarat sig igenom utbildningen utan sin sambo. Även Leo kopplar viljan till att genomgå utbildningen till yttre personliga omständigheter. Jag frågar Leo om det finns någon person som har betytt mycket för honom under utbildningstiden och han nämner sin dotter. Jag frågar på vilket sätt hon har betytt mycket:

L: Jag vill ge henne ett bättre liv än vad jag har, och jag vill inte att hon, jag vill gärna ha ett jobb som är garderad, jag, det är det förstår du jag känner att ”nej” jag fick inte det här när jag var liten, så jag vill gärna satsa på mitt barn istället... nej men det är ärligt familjen är huvudsakligen den viktigaste punkten hos mig nu.

Genom deltagande i utbildningen finns en förväntan hos några av eleverna att den kan ge en möjlighet till ett nytt liv och förändra deras levnadsvillkor, och som Leo ger uttryck för, att förbättra möjligheterna för hans familj och dotter. Utbildningen ger på så sätt hopp om att kunna leva ett annat liv. Den förväntas ha effekt på såväl arbetslivet som ens privata liv. Leo fortsätter och berättar att han vill kunna leva som alla andra som har inkomster *”... och ha det bra, jag vill också kunna ta ett lån, jag har aldrig kunnat ta ett lån i mitt liv... så jag har inte ägt nånting...”*. Det finns en längtan efter någon form av ”normalt svenssonliv”. Att vara en som tar del av samhället och vad det erbjuder, att kunna ta ett lån på banken. Leo avslutar dock med att säga: *”Sen plus att för mig själv också, jag vill också må bra”*. Att utbildningen kan skapa nya livsmöjligheter blir extra tydligt i Rabias fall. Hon har kommit till Sverige för fyra år sedan och i sitt hemland har hon läst sitt hemspråk i tre år. Det är den enda formella utbildning hon haft. Detta innebär att det allra mesta av det Rabia läser är nytt för henne. I ett informellt samtal mellan mig och Rabia berättar hon:

... att i sitt hemland var alla kvinnor hemmafruar, ingen utbildning. Men att så är det inte i Sverige, hon tycker att det är bra som det är här. Hon berättar att den enda utbildning hon fick i sitt hemland var i sitt hemspråk för att lära sig läsa och skriva.

Från att ha haft en given plats som hemmafru i sitt hemland, till att ges möjligheten att arbeta, ger utrymme för en dramatisk förändring av hennes liv, något som Rabia ser fram emot.

Vad utbildningen leder till...

”Man får mycket större perspektiv på saker och ting, eller man fattar mer hur saker och ting fungerar här i världen – samhället och allting”.

I denna avslutande del av resultatframställningen kommer jag att redogöra för hur eleverna tillskriver utbildningen betydelse och vad de uppfattar att den har gett dem. Vad som framträder som ett intressant resultat är att eleverna beskriver att det, utöver att de utvecklar yrkeskunskaper, även är något mer som ”händer” med dem. Sådant som är mer kopplat till dem personligen och deras relation till det omgivande samhället.

Branschkunskaper och branschkännedom

Sett till de elever jag har följt under året i utbildningen råder det inget tvivel om vad de framhåller att utbildningen främst har gett dem: en yrkesutbildning. De kan nu något som de inte kunde när de började utbildningen och har börjat utveckla ett yrkesspråk samt yrkesspecifika kunskaper. Detta blir tydligt i mina observationer när eleverna samtalar med varandra och samtalen handlar om att ”bysta” kakel, hämta en ”rulle”, hur man ”gummar” ett badrum och på vilken ledd man börjar med kaklandet etc. De använder termer som de inte kunde innan och via praktiken har de fått ta del av den rådande yrkeskulturen på arbetsplatsen. Upplägget med teori varvat med praktik uppskattas av eleverna. I vårt sista samtal berättar Max att han inte upplevde utbildningen som någon större utmaning när det gäller entreprenörsämnen. Max som har läst de flesta av de kurserna tidigare på gymnasiet kunde det mesta som togs upp. Max berättar att han tog det relativt lugnt. Han gjorde klart sitt och hjälpte sedan andra elever. Den största behållningen för Max, var yrkesteorin och praktiken. Praktiken var viktig, dels för att få pröva på, dels för att han lärde sig mycket om hur branschen fungerade och att den inte alltid är helt renhårig. Yrkesteorin tycker han var viktig för honom på så sätt att den gav honom kunskap om sådant som man inte alltid lärde sig på praktiken. Max jämför med dem som börjat direkt som lärlingar, att de saknar de kunskaperna, och att det kan ta lång tid innan man lär sig vissa saker då. Även Erik framhåller vikten av att gå en yrkesutbildning. Han berättar att han *”vill lära sig så mycket som möjligt”*. På frågan om han skulle kunna tänka sig att ta en lärlingsplats istället för att gå färdigt utbildningen blir svaret nej. Han tar som exempel med beklädnad. Något som han nu lärt sig på tre veckor i utbildningen hade säkert tagit flera månader att lära sig ute på ett bygge. Han ser möjligheterna som utbildningen ger honom, sådant som han skulle missa genom att enbart gå som lärling på en byggarbetsplats.

En ökad tilltro till sin egen förmåga

Det framträder tydligt att flera av eleverna har dåliga erfarenheter från tidigare skolgång och en låg tilltro till den egna förmågan att klara av framförallt de teoretiska delarna av utbildningen. Under tiden i utbildningen ändras detta dock. En sådan sak som ”händer”, som nämndes ovan, med eleverna är att flera av dem under utbildningen i hög grad utvecklar tilltron till sin egen förmåga att klara saker och ting. Eleverna utmanas och gör saker som de tidigare inte gjort. Saker de avstått från att göra för att de tidigare trott att de inte kan. Sara berättar att tidigare när hon gjort prov i grundskolan var hon sjuk vid provtillfället eller så kuggade hon ofta. ”... jag har max fått en tvåa, nu fixade jag VG liksom”. En viktig del för den förändrade tilltron till sig själv blir att man lyckas klara av vad man satt upp som mål. Sara berättar att hon misslyckades på ett dataprov i början av utbildningen, och blev väldigt arg och besviken. Hon hade förväntat sig att klara det, och ”deppade” hela dagen sen. När hon sen väl gjorde om provet gick det bra, men inför nästa prov hon skulle skriva i data var hon nervös över om hon skulle klara det; hon fick MVG. Den ökade tilltron är nära kopplad till någon form av studieframgång. Att få bevisa för sig själv att man kan är viktigt för Sara och att lyckas och få bekräftelse är väldigt viktigt. Sara berättar i vårt andra samtal att hon kommer att känna sig stolt över sig själv när hon får ett arbete, men också att det är en viktig del av hennes rehabilitering. I sista intervjun med Sara berättar hon att i och med att hon fått ett ökat självförtroende vågar hon ta sig för saker och ting som hon inte skulle ha gjort förut. Sara tror inte att hon hade sökt arbete utanför Basta om hon inte hade gått i skolan, troligen hade hon inte ens tänkt tanken på att kunna göra det utan att ha gått utbildningen. Men i och med utbildningen och praktiken fick hon prova på att arbeta utanför och märkte att ”jag platsar ju in där även fast jag är före detta narkoman”. Sara berättar att hon inte trodde att hon skulle fullfölja utbildningen ”För jag har aldrig fullföljt något i hela mitt liv, så det var första gången som jag gjorde det”. För Sara känns det som en revansch att komma tillbaka till samhället ”man blir väl pånyttfödd på något sätt kanske”, uttrycker hon det. Utbildningen är för henne en mycket viktig del för att komma in i samhället ordentligt igen, men även hennes sambo har haft en stor betydelse, likväl som hennes mamma.

Hannes berättar att han inte bryr sig om andra och vad de tycker om honom, men i och med att Hannes nu har utbildningen ger det honom en säkerhet och självkänsla att möta andra. Även Erik berättar i vårt sista samtal att han känner sig mycket säkrare nu än när han började utbildningen. Han kan prata med folk på ett annat sätt. Han tycker också att han blivit lugnare och mognat som människa. Leo berättar att det som blev viktigast för hans del i utbildningen var att han har lärt sig sitt yrke, och att han kan någonting som han inte kunde för åtta månader sedan. Han är väldigt nöjd med sig själv att han klarade alla prov så pass bra som han gjorde och att han kom så långt som han gjorde. Han trodde inte att han skulle vara så som han var. Han är mer en praktiskt orienterad kille, så allt det här teoretiska tycker Leo har varit ett ”jättekämpande”.

En förändrad identitet – en ökad självkänsla

Som redogörs för tidigare i texten tillskriver eleverna känslan av att ”vara en som är utbildad” stor betydelse, att vara något man kan känna sig stolt över. Sara berättar att i samband med att hon fick arbetet som lärling behöver hon inte längre identifiera sig som en före detta narkoman, utan kan börja identifiera sig som plattsättare. Yrkesutbildningen blir därmed på så sätt bli något mer än bara utveckling av yrkeskunskaper, det blir även forandet av en ny självidentitet. Jag ber Hannes berätta hur han känner kring att ha gått utbildningen och hur det påverkar hans identitet.

Um känslan, ja det är en bra känsla det förstärker personligheten, av sig själv man blir stark, man kan lyfta upp huvudet och säga ”jag är snickare”. Bara det är en stor grej.

Genom intervjuerna med Hannes har det varit möjligt att följa hans syn på detta. Hannes upplever att han nått sitt mål (eller som han själv säger att det är ett delmål, helt framme är han när han får sitt yrkesbevis), som var att få en utbildning. Detta framstår vara en viktig del i Hannes ökade självkänsla. Senare i vårt tredje samtal berättar Hannes:

P: Hur har utbildningen påverkat dig?

H: Personligen, ja det är det som jag har sagt man blir starkare, man tittar uppåt man vågar se folk i ögonen i stället för att ”ja ingenting” eller spelar svarar nånting annat och hittar på nånting annat säger ”jag har gått utbildning (?) jag är snickare” det är lätt och säga, det kommer ut fint och tryggt och så.

Det är något mycket starkt hos Hannes att inte ha haft någon utbildning. Det har hängt över honom en längre tid, och har näst intill verkat stigmatiserande i sociala sammanhang. Detta förstärks när jag frågar Hannes hur han kände innan han började utbildningen:

Ja precis det kände man inte innan, utan man kände mer sig mer som en nolla, eller vad ska man säga ja en förlorare, vad ska man säga man har förlorat mycket. För i min i min synpunkt så har jag inte gått ut grundskola till exempel så bara det att man är helt bakom alla andra om man säger så, som har gått ut gymnasiet och gjort karriär. I min ålder så är det ju i alla fall det att man har gjort en hel del, så det har varit viktigt för mig att jag har kommit till den platsen där man kan nånting, man kan identifiera sig med något.

Det är en stark skildring Hannes gör, hur han känner att han gått från att se sig själv som en ”nolla” till att vara en som ”kan något”. Utbildningen blir på så sätt en mycket viktig del i Hannes identitetsskapande.

En yrkesidentitet tar form

I sista intervjun med Hannes när utbildningen är slut frågar jag honom vad som har betydtt mest för honom i utbildningen och han svarar att det kan vara flera saker, men främst är det yrket. Forandet av en yrkesidentitet är nära förknippat med elevernas föreställning om ett yrke. Erik uttrycker att han gärna skulle öppna eget företag inom snickeribranschen i framtiden, men som han berättar: *”Först när jag känner att jag har kunskaper nog, när jag känner att jag är en snickare”*. Yrkesidentiteten kan på så sätt vara relaterad till en föreställning om att det krävs att man behärskar ett visst

kunskapsinnehåll. Detta är något som återkommer hos de andra eleverna. Sara berättar i vårt andra samtal att hon inte känner sig som plattsättare ännu, men kanske att hon gör det efter nästa praktik. Jag frågar henne vad det är som gör att hon inte känner sig som det ännu? ”*Osäkerheten i det jag gör*”, förklarar Sara.

P: Vad krävs det för att man ska kunna säga att man är plattsättare tycker du?

S: Yrkesbeviset tycker jag

P: Det krävs någon legitimitet på något sätt?

S: Ja jag tycker det, annars vem som helst kan lära sig sätta plattor, men dom blir inte plattsättare för det, anser jag då, för jag tycker man ska ha yrkesbeviset.

Vad man idag är medveten om är att det är mycket man ännu inte kan, som man måste kunna innan man blir en färdig snickare/plattsättare. På så sätt blir yrkesidentiteten något exklusivt, som skiljer sig från annat. Att bli en snickare/plattsättare är inget man bara blir, utan det krävs en lång period av utbildning och många moment som ska behärskas.

Att vara en del av gruppen

Grupptillhörigheten är en annan betydelsefull faktor för vissa av eleverna, att känna att man tillhör en grupp. Per berättar att han känner sig mer vuxen när han är vid YES-utbildningen, eftersom nästan alla vid utbildningen är över 18. Per tycker att gruppstorleken har varit bra, och i slutet av utbildningen var de inte fler än 8 stycken i gruppen. Per berättade i vårt första samtal att en anledning till att han upplevde grundskolan som problematisk var att det var stora klasser och stökigt där. Per gick i en mindre grupp istället, där han arbetade utifrån en bok. Lite senare i samtalet berättar Per att vad som är bra med YES-utbildningen är bland annat att det är en stor klass. Per lyfter i vårt sista samtal fram flera gånger att det är lugnt på YES-utbildningen, och att man får den tid man behöver med lärarna, något han inte fick i grundskolan. Tidigare har Per lyfts ur det stora klassrumssammanhanget, men på YES-utbildningen har han kunnat förbli en del av klassen. Detta skulle kunna tolkas som att YES-utbildningen har en inkluderande faktor att alla elever går i samma klass och har gemensam undervisning, oavsett bakgrund och förkunskaper. Inom klassrummets väggar hanterar lärarna individuella skillnader, samt att de använder övrig tid till mer personlig feedback.

En förändrad utbildningssyn

Flertalet av eleverna har sökt sig till YES-utbildningen i syfte att erhålla en yrkesexamen som ska leda till ett kvalificerat förvärvsarbete och sedan kunna börja tjäna pengar. Detta gör att eleverna har förväntningar på lärare och sig själva att utbildningen ska leda i den riktningen. I samtal med eleverna i början av utbildningen samt under utbildningen, framkommer att deras uppfattning om vad som är de viktigaste delarna i utbildningen skiljer sig en del från lärarnas uppfattning. Eleverna är i utbildningen för att för att bli till exempelvis träarbetare och därmed blir praktiken och yrkesteorin de viktigaste inslagen för dem. Exempelvis för en elev som studerar till plattsättare är kanske ritningsläsning intressant medan samhällskunskap

mindre intressant, något som kan tolkas som en *yrkesinriktad utbildningssyn*. Entreprenörsämnena har en klart underordnad betydelse och vissa elever har svårt att se nyttan med ämnena och att relatera dem till sitt kommande yrkesliv. Erik berättar på ett illustrerande sätt i början av utbildningen: ”... jag ska ju inte hålla på med nån samhällskunskap i stort sett alltså”. Han vill känna att det är något han kan ha konkret användning av i framtiden. Det blir, som han berättar, ”genast mycket intressantare”. Det framkommer i mina samtal med eleverna att man känner sig ”stressad” och vill ha mer tid till yrkesteorin, vilket möjligen förstärks när man inte fullt ut ser nyttan med entreprenörsämnena. Eller snarare kan denna känsla av otillräcklighet i tid göra att nyttan med entreprenörsämnena inte blir relevanta i relation till deras yrkesutbildning. I samtal med Hannes framkommer liknande tankar som hos Erik, att han inte kan se relevansen med det han läser. Han tar exempel med kursen Makt och Ledning. ”Man vrider och vrider på det så mycket och man redan vet. Men om man ska ha eget företag kanske det är bra att veta om sådant”. För Hannes blir kursen inte intressant, men han reflekterar att den kan säkert vara intressant för dem som ska öppna eget företag i och med att de arbetar mer med sådana frågor. En del av eleverna framstår vara i behov av att se en konkret användning i relation till deras framtida yrkesroll för att kunna se nyttan med ämnena. De kan inte direkt relatera ämnena till sina liv. Det finns även elever som är av en annan åsikt från början när de läser kurserna. En av eleverna berättar att han tycker att *Samhällskunskapen, Makt och ledning* och *Attitydkursen* varit intressanta och direkt uppfattat att de gett honom väldigt mycket.

Bilden av utbildningen och ämnena eleverna läser förändras dock med tiden och likaså vad som betraktas som meningsfullt. Exempel på det är Hannes som vid vårt samtal i oktober var skeptisk till kursen *Makt och ledning*, men vid sista intervjutillfället i juni året därpå berättar Hannes att ”*Ja Makt och Ledning var det ju en kurs också, den var också bra*”. Liknande förändring av upplevelsen framträder även i Eriks berättelse som i den sista intervjun förmedlar att han har lärt sig så mycket som han inte haft en aning om tidigare. Så här i efterhand ger de uttryck för att de uppskattar entreprenörskurserna mer. Tiden blir därmed en faktor som bidrar till att något som vid ett tillfälle uppfattas som meningslöst, vid ett senare tillfälle kan uppfattas som meningsfullt. Lena Lago beskriver det som att hon ser det som en process som hon litar till, att det är en del av elevernas bildningsresa. Det är inte säkert att eleverna uppfattar en kurs som meningsfull vid läsandets stund, men det kan starta en process som leder till att eleverna börjar ”tänka”. Hannes berättar i vårt sista samtal att samhällskunskapen har varit en viktig del i utbildningen, och även *Organisation & Ledarskap* och *Småföretagandekursen*. Han berättar att det har gett honom fakta som han inte kunnat förut:

H: Ja jag tycker ju det här med samhällskunskapen är ju en del, ja och den här organisation och ledarskap också sen företagandekursen också bra.

P: På vilket sätt känner du att dom vart bra?

H: Nä det är sån fakta som man inte kunnat förut, som gör att man vet nu mera än förut, det är kunskaper. Attityd ja, ja bra, har inte tänkt så mycket på jag har inte tänkt

på den kursen så den vet jag inte vart den hamnar, den finns bara där, men ja Makt och ledning var det ju en kurs också den var också bra.

Det sker en förändring av synen på entreprenörsämnena med tiden och nya perspektiv av vad de betyder för eleverna växer fram retrospektivt.

Ett förändrat deltagande i samhället

För Hannes handlar det om en ökad kunskap om samhället, kunskaper som man har med sig och som han tror längre fram kommer att vara mycket betydelsefulla. Upplägget med entreprenörsämnena har passat Hannes bra. Han saknar betyg i många ämnen och har inte gått ut grundskolan. Detta kan tänkas leda till en ökad känsla av delaktighet för Hannes. Även Erik berättar att utbildningen har gett honom saker som han inte hade någon aning om innan. ”*Man får mycket större perspektiv på saker och ting, eller man fattar mer hur saker och ting fungerar här i världen – samhället och allting*”. Att som Erik säger fatta ”*hur saker och ting fungerar här i världen*” kan tolkas som att han fått en förändrad syn på världen och därmed potentiellt kan förhålla sig till samhället på ett annat sätt. Det är dock yrke som Erik är mest intresserad av och kan direkt se en koppling i det han läser på yrkesteorin till det han får vara med om under sin praktik. Det är på så sätt en skillnad i de kunskaper som Erik utvecklar i yrkesämnena och i entreprenörsämnena. Per (sista intervjun) berättar även han att han tycker att entreprenörsämnena har varit värdefulla ”... *om samhället och sådär det är viktigt att veta det också*”. För Sara betydde samhällskunskapen mycket. Hon kände att hon lärde sig mycket i kursen, och det sitter fortfarande kvar. Sara tycker att den kursen var viktig. Hon har levt utanför samhället och i och med kursen upplever hon att hon kommit in i samhället mer genom att hon bättre förstår hur samhället fungerar. Samhällskunskaper kan på så sätt vara viktigt för inkludering. Det ger en medvetenhet om hur samhället är uppbyggt plus en ökad access till samtal som rör ämnet. Jag frågar Per vad han upplevt att kurserna har gett honom ”*Jag förstår lite mer vad dom [nyheter i tidningar och på TV, min kommentar] snackar om liksom, ekonomin och sådär*”. Per såg dock inte nyttan av attitydkursen, som han tyckte var lite larvig. Han kände att han redan visste allt som de tog upp på kursen och att den därmed inte tillförde något nytt för honom. Att uppleva något som nytt är därmed en viktig del för att Per ska uppfatta kursen som intressant.

Man börjar tänka...

Erik kommenterar skillnaden mellan yrkesämnena och entreprenörsämnena med att de sistnämnda mer handlar om att man börjar ”*tänka*”. Erik berättade i ett tidigare samtal att han inte tyckte att det var så roligt med entreprenörsämnena, det var inget han var intresserad av och inte något som han kommer att arbeta med i framtiden. I vårt samtal i slutet på utbildningen antyder dock Erik att han har fått en annan syn på dem och ser hur de har lett till att han börjar ”*tänka*” och har gett honom ett större perspektiv av sin omgivning. ”*Ju mer man kan desto lättare är det att förstå och leva. Förstår*

man inte så blir allting så krångligt". Erik berättar vidare att om han skulle skola om sig idag skulle han nog välja en vanlig lärlingsutbildning, där allt fokus är på yrke. Men han konstaterar ändå att utbildningen som den ser ut idag har betytt mycket för honom. Detta tyder på att det i förväg är svårt att veta vad man kan förvänta sig av andra ämnen som inte rör yrket. Sara berättar att en av lärarna har betytt mycket för henne för att hon har bidragit till att Sara har utvecklat sitt sätt att tänka.

Det låter kanske konstigt om jag säger [lärarens namn] för vi har haft väldigt vilda (litet skratt) diskussioner, för jag tycker hon har varit skitjobbig. Men tack vare hennes jobbighet så har hon, alltså hon har fått mig att tänka på ett annorlunda sätt.

Det har ibland varit svårt det läraren pratat om på lektioner, men berättar Sara *"Hon har fått en att börja tänka lite mera när man ska svara på frågor och så vidare..."*.

Ökad förståelse för andra människor

Leo berättar i vårt samtal i slutet av utbildningen att entreprenörsämnena inte har gett honom något nytt, allt han uppfattar att han kan nu när utbildningen är avslutad, kunde han innan. Leo kopplar de ämnen som nödvändiga för dem som inte kan något om samhället. För dem kan de vara bra, men för hans del var det lite slöseri med tid. Leo är dock självreflexiv senare i intervjun och menar att det är så mycket smått som man lär sig som man inte ens tänker på, men kanske finns det ändå där när han kommer ut i arbetslivet och att han kan relatera det till vad de läste exempelvis i samhällskunskapen. Jag frågar Leo senare under intervjun om han upplever att han har påverkats på något sätt av utbildningen.

L: Ja faktiskt

P: Hur skulle du säga, vad är det som har hänt?

L: Jag har förändrats på så vis att jag kan skriva bättre nu jag kan läsa bättre nu, jag kan ha en öppen diskussion med en annan person på ett annat sätt.

Innehållet i entreprenörsämnena har alltså inte bidragit så mycket för Leo, men formerna för kurserna har haft en större betydelse för honom.

Undervisningen bygger exempelvis på att läsa läromedel, skriva examinationsuppgifter samt medverka i ett kollektivt samtal. För Leo har det varit viktigt att få både ge och ta under diskussionerna. Han tycker sig även ha fått lära sig om lite olika personligheter och hur vissa personer uppför sig i vissa situationer. Det är snarare mer sociala aspekter än innehållsmässiga som Leo tillskriver att utbildningen har gett honom, i alla fall när det gäller entreprenörsämnena.

Slutsatser

Det övergripande syftet med denna rapport är att redogöra för vad som karaktäriserar YES-utbildningen som en pedagogisk miljö. Fokus har varit på lärarnas förhållningssätt och arbete med eleverna. Vad har framträtt? Det har varit en spännande resa att göra denna studie och att få ta del av den vardag som är lärarnas och elevernas. Det har gjort stort intryck på mig hur mycket personligt engagemang som läggs i verksamheten såväl från lärarnas som från elevernas sida. YES-utbildningen framstår för mig som utomstående observatör vara en lustfylld verksamhet som karaktäriseras av ett oerhört engagemang för de människor som går utbildningen. YES-utbildningen är en lärmiljö där eleverna utmanas att nå mål som de själva från början inte riktigt trodde på. En lärmiljö som skapar gynnsamma förutsättningar för elevernas lärande. Vad är det som ligger till grund för skapandet av en sådan lärmiljö? Lärarnas engagemang är troligen en nödvändig faktor, men inte en tillräcklig faktor för att nå framgång. Det krävs även professionalism⁵ för att hantera en sådan verksamhet på ett tillfredsställande sätt. En professionalism som jag utifrån resultaten i min studie vill hävda präglar verksamheten i YES-utbildningen och som i realiteten sätter eleverna i centrum där deras behov och önskningar synliggörs.

Lärarna inom YES-utbildningen har utvecklat en tydlig pedagogisk strategi som rymmer ett antal centrala aspekter som genomsyrar hela verksamheten. En strategi som de själva benämner som *egenmaktspedagogik*. Strategin rymmer allt ifrån medvetenheten om vikten av elevernas bildningsresa, balansen mellan den sociala omsorgen och kunskapsuppdraget, utformandet av den fysiska och sociala miljön, samt betydelsen av ett aktivt samtal om den pedagogiska verksamheten. Samtal som inbegriper såväl lärare som elever och aktörer inom Basta. Dessa delar utgör en väsentlig del i skapandet av den professionalism som präglar YES-utbildningen och dess egenmaktspedagogik. Nedan kommer en mer ingående diskussion att föras kring dessa delar.

Egenmaktspedagogik i praktiken

Målgruppen för YES-utbildningen har som tidigare nämnts många gånger en relativt problematisk bakgrund och det finns många gånger ett behov av ett personligt och socialt stöd. Lärarnas medvetenhet om detta blir tydligt i hur de

---

⁵ Med professionalism (se Ohlsson 2004, s. 23 för en mer ingående diskussion) avses här de kvaliteter som kommer till uttryck i yrkesutövarnas handlingar och sätt att utöva yrket. Professionalism berör hur lärare tänker kring sin arbetsuppgift och vad som ligger bakom deras handlande.

hanterar balansen mellan en mer social omsorg av eleverna och fokus på det kunskapsuppdrag de har att utföra. Det är en komplex vardag som lärarna ständigt behöver förhålla sig till. I tidigare studier om lärares uppfattning om sitt pedagogiska uppdrag inom den kommunala vuxenutbildningen, (Håkansson 2007), framträder att lärarna har svårt att hitta en balans mellan de socioemotionella aspekterna av arbetet och de pedagogisk-didaktiska (det som rör kunskapsuppdraget) aspekterna. Lärarna brottas med att hantera det kunskapsuppdrag de ska utföra och samtidigt tillgodose elevernas socioemotionella behov. De tycks i sin professionella repertoar sakna en förberedelse för hanteringen av den sociala relationen till eleverna. I YES-utbildningen framträder en annan bild. Inom utbildningen har de en gemensam pedagogisk intention i vilken den sociala relationen med eleverna ges ett stort utrymme. Den blir en del av lärarnas professionella roll. Arbetet med de socioemotionella aspekterna blir ett medel för att hantera kunskapsuppdraget, något som kan tänkas skapa goda förutsättningar för elevernas lärande. Behovet av socioemotionellt stöd varierar hos eleverna, varför lärarna måste kunna identifiera varje enskild elevs behov. För lärarna handlar det om att finna en balans mellan de pedagogisk-didaktiska aspekterna och de socioemotionella aspekterna i relation till varje enskild elevs behov och förutsättningar.

En inkluderande pedagogik

En viktig aspekt av egenmaktspedagogiken är att den i praktiken innebär en *inkluderande pedagogik*. Med detta avses att alla elever är med i samma sammanhang, men deltagandet sker på elevernas villkor. Många av de elever som kommer till YES-utbildningen har en begränsad kunskapsbas och ett lågt självförtroende angående sin egen förmåga att klara av en utbildningssituation. För att hantera det har man inom YES-utbildningen en stor bredd i sin pedagogiska repertoar. Mycket av detta kan spåras till den människosyn man står för vid YES-utbildningen och inom Basta: En tro på att alla kan om de bara vill. För att undvika att exkludera någon blir det nödvändigt att identifiera varje enskild elevs behov. Detta innebär att man skapar förutsättningar för individen att arbeta efter sin egen förmåga, oavsett om man är relativt högpresterande eller har ett större behov av stöd. Min tolkning av detta är att egenmaktspedagogiken är inkluderande, i den bemärkelsen att lärarna har ett förhållningssätt och arbetssätt som leder till att eleverna känner en samhörighet och att de tillhör gruppen. Lärarna lyckas inkludera olika kunskapsnivåer som finns hos eleverna och bemöta dem på ett individanpassat sätt. En faktor för att kunna arbeta på ett sådant sätt är att man under projektet har haft gott om resurser och en relativt hög andel lärare/elev. Det framstår dock som att det elevernas uppfattning mycket handlar om är att de har blivit bemötta på ett jämlikt sätt samt sedda och lyssnade till. Ett förhållningssätt som går utöver resursfrågan och mer är ett uttryck för en viss typ av människosyn. Som i detta fall kan relateras till Bastas grundsyn på individen.

Dialogen som verktyg

Att utbildning leder till ökade kunskaper och en utveckling av språket är givetvis inget som blir unikt med YES-utbildningen, utan något som kan vara en potentiell konsekvens av all form av utbildning. Det som utmärker YES-utbildningen är dock uppmärksamheten på språkets betydelse för människor att kunna röra sig i sociala sammanhang och dess relation till individens självkontroll och självkänsla. Detta medför att man riktar fokus på arbetsätt och bemötande av eleverna som främjar just dessa egenskaper. Exempel på det är strävan efter dialogbaserad undervisning där eleverna förväntas vara delaktiga och ges utrymme att bidra med sina egna erfarenheter och på så sätt delvis påverka innehållet i undervisningen. Utformandet av studiemiljön blir en viktig del i detta. Genom en utformning som skapar goda möjligheter till personliga möten och därigenom underlättar för en dialog mellan lärare och elever. Dialogen är med andra ord ett viktigt verktyg i YES-utbildningen. Det är dock inte bara i undervisningssituationer som dialogen eftersträvas utan även i mötet mellan lärare och elever utanför själva undervisningen. Dessa möten skapar förutsättningar för att sociala relationer byggs upp och stärks. I och med dessa möten ges eleverna ett stort inflytande i utbildningen i den bemärkelsen att de via dem ges en reell möjlighet att påverka innehållet i utbildningen. Eleverna ges därmed ett relativt stort handlingsutrymme där genom egen aktivitet kan påverka sin situation i utbildningen. Motsatsen skulle vara en utbildning där allt är styrt och eleverna bara behöver reagera på det lärarna lyfter fram. I YES-utbildningen uppmanas eleverna istället att aktivt ta plats och vara med och påverka sin egen studiegång. Detta kan ses som en del i arbetet med att stärka elevernas egenmakt och det kräver att eleverna i realiteten ges ett stort handlingsutrymme.

Elevernas bildningsresa

YES-utbildningen är en legitimerad yrkesutbildning, men utifrån erfarenhet och en idé om vad som är en del av en hållbar utveckling arbetar de även aktivt med elevernas bildning och med att utveckla deras självkänsla. Detta är en central del av YES-utbildningens egenmaktspedagogik som realiserar i mötet med eleverna. Ett resultat av den är den bildnings- och personliga resa som många av eleverna vittnar om. Ett exempel på det är hur elevernas från början yrkesinriktade utbildningssyn gradvis förändras under utbildningen och andra värden framträder parallellt. Detta kommer till uttryck som att "*man börjar tänka*" mer och kan känna sig delaktig i exempelvis samhällsdebatten kring vissa ämnen. I takt med att eleverna utvecklar sina kunskaper och därmed får en ökad språklig repertoar ökar det möjligheten att delta i sociala sammanhang (ex. samtal runt fikabordet på arbetsplatsen) och känna sig delaktig i dessa. De (allmän)bildande aspekterna av utbildningen blir på så sätt betydelsefulla. Kunskaper och förståelse för hur samhället fungerar blir viktigt för att individen ska känna att det är möjligt att hantera vardagen och fatta beslut som är grundade i individen själv, något som kan uttryckas som en ökad självkontroll. Tidigare forskning visar att yrkesinriktade utbildningar som enbart syftar till yrkeskvalificering leder till få "*quality of life and social capital benefits*". (Schuller m.fl. 2004, s. 176).

Inom YES-utbildningen har man valt att komplettera de yrkesinriktade kurserna med entreprenörsämnen som är tänkta att leda till såväl personlig utveckling som yrkesrelaterad utveckling. Ett av syftena med dessa är att eleverna ska utveckla en handlingsrepertoar som i högre utsträckning förbereder dem för en föränderlig omvärld. Dessa resultat är intressanta i relation till den debatt som idag förs kring de gymnasiala yrkesförberedande utbildningarna där de samhällsorienterade ämnena hamnat i fokus. Vissa debattörer argumenterar för att dessa ämnen inte är nödvändiga för alla elever att läsa i någon högre utsträckning i och med att varken alla kan eller vill gå vidare till högre studier. De samhällsorienterade ämnena tenderar att betraktas som "studieförberedande" och vissa debattörer framhåller att det är en snobbism att värdera teoretiska kunskaper högre än yrkesrelaterade kunskaper. En uppfattning jag delar i och med att jag inte kan se någon anledning att värdera den ena typen av kunskaper högre än den andra. Enligt min uppfattning, vilken jag grundar i de resultat som framträder i denna studie, är att de samhällsorienterade ämnena dock är av stor vikt. Detta av det skälet att de skapar en möjlighet att utveckla en förståelse för samhället, inte för att de ger en beredskap till högre studier (det blir i detta fall sekundärt). Det skapar förutsättningar för ett aktivare deltagande i samhället och en möjlighet att delta i det offentliga samtalet. Kunskaper ger individen ett språk. Likväl som yrkeskunskaper är nödvändiga för att hantera ett arbete på adekvat sätt och ligger till grund för utveckling av ett yrkesspråk är de samhällsorienterade kunskaperna nödvändiga för att aktivt kunna delta i samhället.

Som skäl till att minska ned på de "studieförberedande" ämnena framhålls många gånger elevers ovilja att läsa teoretiska ämnen och att det minskar genomströmningen i gymnasiet. Detta är dock komplicerat i och med att resultaten i denna studie visar att det är svårt att enbart utgå från elevernas direkta intresse. Lärande/bildning är en process som tar tid och det är först i efterhand som vissa saker framträder som meningsfullt. Samhällsorienterade ämnen kan därför inte uteslutas eller bara avhandlas, utan de framstår som viktiga för att vi som individer ska kunna känna en delaktighet i relation till sin omgivning. Det handlar om en potentiellt ökad självkontroll. Den bör alltid ses relativ till sin omgivning, och därmed förstås som att det är vår möjlighet att förhålla oss till det sammanhang vi befinner oss i. Med den vetskapen har man i YES-utbildningen aktivt arbetat med såväl samhällsorienterade ämnen som yrkesrelaterade ämnen. Det bygger på en idé om vad som är viktigt för en hållbar utveckling för eleverna. För YES-utbildningen är denna idé starkt kopplad till Bastas ideologi. Varifrån egenmaktspedagogiken hämtar sin innehållsliga kärna. Det sänder fel signaler att se samhällsorienterade ämnen som "studieförberedande". De måste ses som en nödvändig förutsättning för främjandet av ett aktivt deltagande i samhället.

Samtal pågår...

För att upprätthålla och utveckla den professionalism som präglar YES-utbildningen är de ständiga samtalen om verksamheten och egenmaktspedagogik troligen högst avgörande. YES-utbildningen karaktäriseras av en

öppenhet och vilja att ständigt diskutera den verksamhet de bedriver. Samtal förs mellan lärarna, lärare och elever samt aktiva inom Basta. Allt som görs måste ha ett syfte. Dvs. ingenting görs bara för sakens skull. Detta medför att YES-utbildningen i någon mening är i ständig rörelse och tar nya vägar utifrån vad den möter för behov hos dess elever. Man har i YES-utbildningen skapat en utbildning där alla inblandade är delaktiga och en del av det engagemang som präglar utbildningen. Det handlar inte bara om lärarna, utan den organisation man är en del av, Basta, är högst delaktiga i detta engagemang. Genom det man kallar för "exemples makt" blir alla i organisationen viktiga aktörer. Det grundar sig i idén om att vara förebilder för eleverna och varandra och visa att det trots en viss bakgrund går att nå dit man vill. Många elever kommer till utbildningen med en låg självkänsla. Att se att människor som befunnit sig i en liknande situation som man själv befinner sig i för tillfället och nu är ens lärare kan ge inspiration och hopp om att det en dag kan vara jag.

Det aktiva samtalet om den pedagogiska grunden blir en central del av den pedagogiska medvetenheten som präglar YES-utbildningen. Medvetenheten om vikten av att ständigt hålla samtalet levande och på så sätt öka möjligheten till att förändra och anpassa verksamheten utefter vad det är man möter. De ständigt pågående samtalen kan förstås som en gemensam reflektion där sakfrågan hamnar i fokus. Detta gör att det skapar ett ifrågasättande av den egna verksamheten och därmed minimerar att saker görs av ren rutin. Detta tydliggörs i det ständiga "snurrande" mellan lärarna som sker kring dagliga situationer. Ett "snurrande" som är nödvändigt för att finna lösningar som passar de enskilda elevernas behov. Den gemensamma reflektionen som präglar mycket av YES-utbildningen skapar goda förutsättningar för att man mellan lärarna utvecklar en kollektiv kompetens (Ohlsson 2004) som möjliggör ett professionellare bemötande och hanterande av den dagliga verksamheten. Genom att se varandra i handling och tillsammans reflektera över situationer byggs det upp en stark gemensam förståelsegrund för verksamheten. Att vara en del av en stark idéburen organisation som Basta är, ger förutsättningar för att styra verksamheten i en given riktning. Bastas ideologi utgör på så sätt de grundantaganden som YES-utbildningen vilar på. Forskning om framgångsrika skolor (Grosin 2004) visar just vikten av en gemensam pedagogisk idé för verksamheten som tydliggör den huvudsakliga riktningen för verksamheten.

YES-utbildningen har sedan den startade 2003 vuxit. Grunden för utbildningen, egenmaktspedagogiken, kvarstår. Det är ett resultat av det ständigt pågående samtalet. Nya lärare som kommer in i utbildningen skolas in i egenmaktspedagogiken genom att de blir en del av det pågående samtalet. För att behålla och utveckla egenmaktspedagogiken i fortsättningen krävs det att det kritiska samtalet fortsätter. Det är nödvändigt att vara medveten om dess betydelse för att vara en dynamisk verksamhet som kan möta elevernas ständigt varierande behov.

Referenser

- Alheit, Peter (1995). Biographical learning. Theoretical outline, challenges and Contradictions of a new approach in adult education. In Alheit, P., Bron-Wojciechowska, A., Brugger, E. & Dominiee, P. (Eds), *The Biographical approach in European Adult Education*. Wien: Verband Wiener Volksbildung/ESREA
- Billett, Stephen (2006). Relational Interdependence Between Social and Individual Agency in Work and Working Life. In *Mind, Culture and Activity*, 13(1), pp. 53-69
- Bron, Agnieszka & West, Linden (2000). Time for stories: The emergence of life history methods in the social sciences. In *International journal of contemporary sociology*. Vol. 37, No. 2, pp. 158-175.
- Bron, Agnieszka & Wilhelmson, Lena (2005). *Lära som vuxen*. I Bron, A. & Wilhelmson, L. Lärprocesser i högre utbildning. Liber, Stockholm
- Carlberg, Alec. (2005). *Ett bättre liv är möjligt. Om empowerment och social mobilisering*. Equal, Svenska ESF-rådet
- Field, John (2006). *Lifelong learning and the new educational order*. Trentham Books, Stoke on Trent
- Freire, Paulo (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Seabury, New York
- Grosin, Lennart (2004). *Skolklimat, prestation och anpassning i 21 mellan- och högstadieskolor*. Forskningsrapport 71, pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hagström, Tom (1985) *Aktivering till arbete. En beskrivning och diskussion av olika program och metoder*. Arbetsmarknadsstyrelsen, Serie YR 1985:3
- Heule, Cecilia & Lago, Lena (2005). *YES – pedagogik för utsatta med ideologiska förtecken*. Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Håkansson, Anita (2007). *Lärares pedagogiska arbete inom den kommunala vuxenutbildningen*. Doktorsavhandling inom den Nationella forskarskolan i Pedagogiskt arbete Nr. 6, Högskolan Kristianstad, institutionen för Beteendevetenskap
- Höghielm, Robert (2007). *Yrkesbaserat lärande. Erfarenheter från PEOPLE delprojekt I Söderhamn 2002 till 2005*. CFL (Centre for Flexible Learning), Söderhamn
- Illeris, Knud (2003). Adult education as experienced by the learners. In *International Journal of Lifelong Education*. Vol. 22, No. 1, pp. 13-23
- Ohlsson, Jon (2002). Forskaren som kritisk reflektor. I Svensson, L., Brulin, G., Ellström, P- E. & Widegren, Ö. *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik*. Arbetslivsinstitutet
- Ohlsson, Jon (2004). *Arbetslag och lärande*. Studentlitteratur, Lund.
- Paldanius, Sam (2006). Att delta eller inte delta – är det frågan. I Larsson & Olsson (red.). *Om vuxnas studier*. Studentlitteratur, Lund
- Qvarsell, Birgitta (2000). Om samverkan som möjlighet och svårighet i

- pedagogisk forskning - forska i, om eller med världen. I: Qvarsell (red.)
Pedagogik i omvärld. (sid. 128-147), Pedagogiska institutionen,
Stockholms universitet
- Schuller, T., Preston, J., Hammond, C., Brassett-Grundy, A. & Bynner, J.
(2004). *The benefits of learning. The impact of education on health,
family life and social capital.* Routledge Falmer, London
- Statens Folkhälsoinstitut (2002). *Ungdomsarbetslöshetens konsekvenser för
folkhälsa och social anpassning. Erfarenheter och kunskaper från 1990-
talets forskning.* Rapport 2002:18
- West, Linden (2001) *Doctors on the edge.* Free Association Books, London

Denna rapport handlar om YES-utbildningen, en ettårig yrkesutbildning inom det ESF-finansierade projektet *Vägar till arbetsmarknaden*. YES-utbildningen riktar sig till människor, såväl ungdomar som vuxna, som står långt ifrån arbetsmarknaden och som är i behov av att kvalificera sig för att komma in på arbetsmarknaden. En central del av YES-utbildningens verksamhet är, utöver att ge förutsättningar för utvecklande av yrkeskunskaper, att stärka människors självkänsla och egenmakt. Utbildningen blir ett medel för att möjliggöra det. YES-utbildningen lyckas i hög grad möjliggöra för människor att komma in på arbetsmarknaden. Frågan är, vad är det i utbildningen som möjliggör detta? Rapporten bygger på en forskningsstudie som gjorts av YES-utbildningen och syftet med den var att undersöka vad som karaktäriserar YES-utbildningen som en pedagogisk miljö? Detta med fokus på lärarnas förhållningssätt till och bemötande av eleverna samt hur eleverna tillskriver utbildningen betydelse.

Rapporten finns att tillgå via Basta arbetskooperativ, 155 92 Nykvarn (www.basta.se)

